

تحلیل محتوای مؤلفه‌های تربیت مبتنی بر محبت و مهرورزی بر اساس قرآن کریم

مریم نیکو نژاد*

تاریخ دریافت: ۹۸/۱۰/۳

محمد هاشم رضایی**

تاریخ پذیرش: ۹۹/۲/۱۰

محمد سیفی***

چکیده

یکی از بهترین شیوه‌ها در تعلیم و تربیت استفاده از محبت است. ذهن پاک و شفاف دانش آموز بر پایه محبت و مهرورزی نهادینه شده است. برداشت‌های ذهنی و فکری دانش آموز از مفاهیمی چون محبت و مهرورزی با توجه به مشاهدات، مطالعات و آموخته‌های کلاسی می‌باشد. لذا شایسته است متولیان آموزشی محبت و مهرورزی را به عنوان زیربنای نظام تعلیم و تربیت مورد توجه قرار دهند. پژوهش حاضر کیفی بوده و به شیوه تحلیل محتوا، بررسی اسنادی و پدیدارشناسی انجام گرفته است. جامعه پژوهش شامل کلیه منابع و مستندات علمی معتبر مرتبط با پژوهش، و کلیه خبرگان حوزه تعلیم و تربیت بوده است که نمونه بر اساس روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها فیش برداری، چک لیست تحلیل محتوا و سؤالات مصاحبه نیمه ساختاریافته بود. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که تربیت مبتنی بر محبت و مهرورزی دارای ابعاد هستی‌شناسی، انسان‌شناسی، معرفت‌شناسی، ارزش‌شناسی، زیست‌شناسی، جامعه‌شناسی، روان‌شناسی و مقوله دینی است. بر اساس این ابعاد ۶۰ مؤلفه اصلی استخراج گردید.

کلیدواژگان: ابعاد، تحلیل محتوا، تربیت، قرآن کریم، محبت، مهرورزی.

* دانشجوی دکترای فلسفه تعلیم و تربیت، گروه علوم تربیتی، واحد اراک، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران.

m.h.rezaei@yahoo.com

** استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه پیام نور.

*** استادیار گروه علوم تربیتی، واحد اراک، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران.

نویسنده مسئول: محمد هاشم رضایی

مقدمه

تعلیم و تربیت از جمله دغدغه‌های مشترک جوامع انسانی است، کشورها و ملت‌ها بر اساس طرز فکر و مکتب فلسفی و سیاسی خود، مقاصد تربیتی خود را تعریف می‌کنند و این تفاوت در سبک و روش به تفاوت در اهداف تربیتی می‌انجامد. اگر بخواهیم هدف تعلیم و تربیت را از دیدگاه دانشمندان، مکاتب و جوامع در یک کلام خلاصه نماییم مقصد، سعادت و خوشبختی و سیر استکمالی انسان است و همگان به این موضوع توجه دارند که موجبات آسایش، آرامش و خیر بشر در پرتو آموزش و پرورش فراهم می‌گردد (جونز، گریفینز، رولند، فیپز، ۱۴۲۰). آنچه مهم است این است که در تعیین هدف‌های تربیتی، باید نیازهای اجتماعی در ابعاد وسیع، در نظر گرفته شود، چون قرار است تعلیم و تربیت نقش تعیین‌کننده در تحولات اجتماعی داشته باشد (ساک، موسوی، ۱۳۹۴). در اهداف تربیتی تعلیم و تربیت، نیازهای اجتماعی با توجه به تغییر و تحولات هر عصر و زمان، در نظر گرفته می‌شود و این اصل، مبنای اهداف قرار می‌گیرد تا نسلی متناسب با زمانی که زندگی خواهند کرد، تربیت شوند (شریعتی، ۱۳۹۴).

در سند برنامه درس ملی، هدف غایی و اهداف کلی بر اساس فلسفه تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران و پس از بررسی‌ها و کارشناسی‌های کمیته کلیات سند، مشخص و تعیین می‌گردد. اما اهداف تفصیلی که تعیین‌کننده نقاط مطلوب دستیابی متریبان به اهداف کلی بنا بر اقتضات و نیازهای اجتماعی و فردی آنان است پس از بررسی‌ها و کارشناسی‌های لازم در کمیته‌ای با حضور صاحب‌نظران رشته‌های برنامه ریزی درسی، فلسفه تعلیم و تربیت، جامعه‌شناسی، روان‌شناسی و متخصصان علوم مختلف بر حسب نیاز تعیین می‌شود و این کمیته با مشخص کردن حوزه‌های یادگیری و قالب‌ها و عناوین متناسب با اهداف تعیین شده، برنامه تفصیلی را با اصول مصوب در فلسفه تعلیم و تربیت رسمی و عمومی ارائه می‌نماید. بنابراین با تصویب برنامه درس ملی در مراجع ذیصلاح، اهداف تفصیلی هم به تصویب می‌رسد و هم برای دستگاه آموزش و پرورش لازم الاجرا می‌گردد. از طرفی علم با توجه به نوع بینش و نگرش خاص خود در کشف روابط دقیق بین جزئیات امور، صرفاً می‌تواند به مرتبه‌ای از نیازهای انسان بپردازد که در سطحی جزئی و پایین‌تر از نیازهای اساسی او

قرار گرفته باشد؛ زیرا علم به لحاظ ماهیت خود با مرزهای تجربه مادی، محصور شده است و مسائلی چون هستی‌شناسی، ارزش‌شناسی و معرفت‌شناسی، از قلمرو آن بیرون است؛ حال آنکه برای تعیین اهداف غایی تربیتی لازم است، از این محورها با تمسک به دین و فلسفه بهره گرفته شود. زیرا که فلسفه تربیت قبل از هر چیز فلسفه انسان است و ملاحظات فلسفی مربوط به انسان و نگاه انسان شناسانه به طبیعت آدمی و اهداف و آرمان‌های تربیتی افراد در قالب هستی‌شناسی مطرح می‌گردد (رشیدی و احمدی، ۱۳۹۲).

همچنین در باب مبانی اخلاقی و دینی، می‌توان به این نکته اشاره کرد که دین، به نگرش فلسفی فرد به تعلیم و تربیت و به دنبال آن اهداف تربیتی جهت می‌دهد. رفتار فرد موحد برگرفته از تعالیم الهی و با جهتی است که در نهایت منجر به یک آرامش معنوی در او می‌شود (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۷). بنابراین متخصصان تعلیم و تربیت، جامعه‌شناسی، روان‌شناسی و دست‌اندرکاران آموزش و پرورش، باید به این مهم پرداخته و زمینه‌ها و عواملی تأثیرگذار در هدف تربیتی محبت و مهرورزی، را آسیب‌شناسی و شناسایی نموده و در برنامه‌ها و محتوای آموزشی، راهکارهایی عملی ارائه دهند تا با ارتقاء کیفیت آموزشی، پاسخگوی این وضعیت نامطلوب باشد.

شکی نیست که اسلام دین عشق، محبت و حُب است و سرچشمه تربیت اسلامی، وحی و تعالیم آسمانی است. قرآن کریم، کتاب تربیت و هدایت است و در این تردیدی نیست که هیچ کتابی به پایه قرآن کریم نمی‌رسد و تربیت اسلامی، تربیتی الهی است. قرآن کریم تأکید می‌کند که تربیت و تزکیه پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله و سلم) جنبه الهی و منشأ و حیانه دارد:

﴿هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ

وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ﴾ (جمعه / ۲)

رسول گرامی اسلام (صلی الله علیه و آله و سلم) که خاتم پیامبران و افضل آنان است، به طور مستقیم با منبع وحی مرتبط بود و خود نیز تحت تربیت ویژه الهی قرار داشت. به عبارت دیگر خدای سبحان، پیش از آنکه این مربی بزرگ بشریت را مبعوث کند، او را از دوران کودکی تحت پوشش خاص تربیتی خود قرار داده و بزرگ‌ترین فرشته خود را با او

همراه ساخته بود تا وی را به سلوک در مسیر مکارم و محاسن اخلاقی رهنمون شود. حضرت علی (علیه السلام) در این باره می‌فرماید: «و لقد قرن الله به (صلی الله علیه و آله و سلم) مِنْ لَدُنْ أَنْ كَانَ فَطِيمًا أَعْظَمَ مَلَكٍ مِنْ مَلَائِكَتِهِ يَسْأَلُكَ بِهٖ طَرِيقَ الْمَكَارِمِ وَمَحَاسِنِ أَخْلَاقِ الْعَالَمِ لَيْلَهُ وَنَهَارَهُ» (نهج البلاغه، صبحی صالح، خطبه ۱۹۲).

حب دارای ظرف و مکان مادی نیست، بلکه دارای ظرف و جایگاه غیر مادی است، اما اینکه این جایگاه غیر مادی چیست؟ در قرآن کریم به این مطلب تصریح نشده است، اما از آیاتی که می‌فرماید: ﴿فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا﴾ (آل عمران / ۱۰۳) «خداوند میان دل‌های شما الفت ایجاد کرد و به برکت نعمت او، دشمنی و کینه‌هایی که نسبت به یک دیگر داشتید، تبدیل به دوستی و برادری شد». در قرآن کریم اشارات فراوانی به بحث محبت و مهرورزی شده است.

«حب» از جمله مفاهیم بنیادی قرآنی و مفهوم میان رشته‌ای مهمی است که ارتباط تنگاتنگی با حوزه فلسفه، عرفان، روان‌شناسی و تعلیم و تربیت دارد. نخستین جمله قرآن کریم و مطلع همه سوره‌های قرآن به جز سوره توبه با «بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ» شروع شده که اظهار محبت و رحمت آفریدگار هستی است. شروع سوره‌های قرآن کریم با این جمله، رمز این است که مطالب سوره از مبدأ حق و مظهر رحمت نازل شده است. از این رو، فراوانی استفاده از این واژه‌ها و کلمات هم خانواده آن در قرآن کریم نشان دهنده اهمیت و جایگاه ارزشمند این مفهوم است.

در ادامه برخی از آنان به عنوان نمونه بیان می‌شود:

صابران: ﴿وَاللّٰهُ يُحِبُّ الصّٰبِرِیْنَ﴾ (آل عمران / ۱۴۶): خداوند استقامت‌کنندگان را دوست دارد

پرهیزکاران: ﴿فَإِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِیْنَ﴾ (آل عمران / ۷۶): خداوند پرهیزکاران را دوست دارد
توکل‌کنندگان: ﴿إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِیْنَ﴾ (آل عمران / ۱۵۹): خداوند متوکلان را دوست دارد.

توبه‌کنندگان و پاکان: ﴿إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ التَّوَّابِیْنَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِیْنَ﴾ (بقره / ۲۲۲): خداوند توبه‌کنندگان را دوست دارد و پاکان را (نیز) دوست دارد

نیکوکاران: ﴿إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِیْنَ﴾ (بقره / ۱۹۵): خداوند، نیکوکاران را دوست دارد

مجاهدان: ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ﴾ (صف / ۴): خداوند کسانی را دوست می‌دارد که در راه او پیکار می‌کنند

مجریان قسط و عدالت: ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾ (مائده / ۴۲): خدا عادلان را دوست دارد در این پژوهش جهت تبیین محبت و مهرورزی به عنوان یک هدف تربیتی، رجوع به مبانی علمی، فلسفی و دینی و اخلاقی مطرح است. در باب مبانی علمی توجه به جنبه‌های زیستی، روانی و اجتماعی متربی مد نظر می‌باشد، علومی که به طور مستقیم در یافتن اهداف تربیتی مورد استفاده قرار می‌گیرند، درباره نیازهای جسمی و روانی و اجتماعی انسان بحث می‌کنند و در صدد تبیین مکانیسم وجودی انسان، تعادل روانی و در پی آن تعادل زیستی او هستند (حسن زاده، ۱۳۸۸). یکی از بهترین شیوه‌ها در تعلیم و تربیت استفاده از محبت است. ذهن پاک و شفاف دانش آموز بر پایه محبت و مهرورزی نهادینه شده است. برداشت‌های ذهنی و فکری دانش آموز از مفاهیمی چون محبت و مهرورزی با توجه به مشاهدات، مطالعات و آموخته‌های کلاسی می‌باشد. لذا شایسته است متولیان آموزشی محبت و مهرورزی را به عنوان زیربنای نظام تعلیم و تربیت مورد توجه قرار دهند. با توجه به اهمیت محبت و مهرورزی در تعلیم و تربیت، در این پژوهش محقق تلاش کرده است تا به این پرسش پاسخ دهد که محبت و مهرورزی در تعلیم و تربیت دارای چه ابعاد و مؤلفه‌هایی است و بر چه مبانی‌ای استوار است؟

پیشینه پژوهش

پژوهش کاظمی و صیدی (۱۳۹۸) نشان می‌دهد که محبت نقش بسزایی در تربیت انسان دارد. این ودیعه الهی، موجب مقبولیت و محبوبیت مربی، نزد متربی می‌گردد و در نتیجه، بر میزان الگوپذیری و اطاعت‌پذیری متربی افزوده می‌شود و زمینه تحقق اهداف تربیتی فراهم می‌گردد.

یافته‌های پژوهش وجدانی (۱۳۹۷)، نشان داد که در اسلام محبت به مردم، به خودی خود دارای ارزش مطلق نیست و باید تابع ضوابطی باشد؛ در مقابل، اخلاق اجتماعی، هیچ مرزی ندارد و ما ملزم هستیم به طور مطلق در برابر همه اطرافیان، اخلاق را رعایت کنیم.

خواجه پور فیروزآبادی، هاشمی، رفعتی و امیدوی (۱۳۹۵) در پژوهش خود درباره نقش محبت و مهرورزی در تعلیم و تربیت خلاصه کار پژوهش خود را اینگونه مطرح ساخته‌اند: در مکتب تربیتی اسلام به عامل تربیتی محبت تأکید بسیار شده است و اولیای الهی از آن بهره‌های بسیار گرفتند و آن را محور تربیت قرار داده‌اند. ذهن پاک و شفاف دانش آموز بر پایه محبت و مهرورزی، نهادینه شده است و دانش آموز برداشت‌های ذهنی و فکری خود را از مفاهیمی چون محبت و مهرورزی، با توجه به مطالعات و آموخته‌های کلاسی و نقش محبت به عنوان اصلی مهم در زندگی دانسته است.

کیانی و بختیار نصرآبادی (۱۳۹۴) پژوهشی با عنوان اهداف، اصول و روش‌های تربیت اخلاقی از دیدگاه خواجه نصیرالدین طوسی انجام داده‌اند، نتایج پژوهش نشان می‌دهد که: شناسایی اهداف تربیت اخلاقی شامل اهداف غایی واسطی و اهداف آموزشی، شناسایی اصول تربیت اخلاقی شامل شرافت و ارزشمندی انسان، اقتدا به طبیعت طفل و... برای تحقق این اصول، روش‌هایی مانند پرهیز از همنشینی با بدان و دوری از شنیدن حکایات آنان و... شناسایی شده است.

نجفی، متقی و نصرتی هشی (۱۳۹۴) در پژوهش خود دریافتند که عواطف در قرآن با پشتوانه معرفتی از احساس جدا می‌شود. تربیت عاطفی با مبانی انسان‌شناسی و معرفت‌شناسی وارد فرایند تربیتی می‌شود و همسو با هدف نهایی نظام تربیتی، پرورش عواطف و مدیریت آن را بر اساس ارزش‌ها بر عهده دارد.

باقری (۱۳۹۳) یافته‌های پژوهش خود با عنوان بررسی ارتباط بهداشت روانی و عوامل قاطعیت و مهرورزی در دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت اینگونه مطرح کرده است: نتایج این پژوهش ارتباط آماری معنی داری بین بهداشت روانی با متغیرهای قاطعیت و مهرورزی دانشجویان را نشان داد. همچنین متغیرهای زمینه‌ای جنسیت با بهداشت روانی، سن با قاطعیت، تأهل با بهداشت روانی و اشتغال با بهداشت روانی و قاطعیت ارتباطات معنی داری به دست آمد. از آنجا که قاطعیت و مهرورزی متغیرهای اثرگذاری بر سلامت روان دانشجویان هستند، بایستی از ابتدا توجه ویژه‌ای به نقش

تربیتی و آموزشی خانواده و مدرسه که بنیان فکری و اخلاقی فرد را در جامعه و آینده رقم می‌زنند مبذول داشت.

نتایج پژوهش شجاری (۱۳۹۱) در خصوص نقش محبت در زندگی اخلاقی از منظر حکمت متعالیه نشان می‌دهد که: از دیدگاه ملاصدرا/ اساس اخلاق در حیات آدمی، محبت است و محبت حقیقی، محبت به خداوند است که جلوه‌های از محبت خداوند به آدمی است. اگر کسی حقیقتاً به خداوند عشق ورزد، به مرتبه‌ای می‌رسد که تمامی آدمیان - که جلوه‌های مختلف خداوند هستند - محبوب او واقع می‌شوند و آنگاه در اخلاق فردی، تدبیر منزل و زندگی اجتماعی با خود و دیگران به مثابه «محبوب» برخورد خواهد کرد.

صنوبری (۱۳۹۰) در پژوهشی به بررسی نقش عاطفه در تعلیم و تربیت قرآنی پرداخت. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که: بر اساس مبانی تعلیم و تربیت اسلامی، عاطفه غیر از احساس است. احساس همان چیزی است که در روان‌شناسی‌های غربی مطرح شده و ریشه فیزیولوژیکی و بیولوژیکی دارد، اما اسلام، علاوه بر تأیید موارد فوق، نوع دیگری از ادراکات انسانی را مطرح می‌فرماید که ریشه معرفتی دارد به نام عواطف عالی انسانی که خاص حیات انسانی است. عقل ارزشی به حقایق و زیبایی‌ها و ارزش‌ها و یقینات به شدت جاذبه دارد. در این پژوهش سعی شده است که اولاً موضوع عاطفه به عنوان یکی از مهم‌ترین مبانی تعلیم و تربیت اسلامی و تفاوت آن با احساس از نگاه اندیشه اصیل اسلامی توصیف و تبیین گردد و ثانیاً نقش عاطفه در تعلیم و تربیت اسلامی واکاوی شود.

سالاری حاجی آباد (۱۳۸۷) در پژوهش خود با عنوان مهرورزی و قاطعیت در سیره تبلیغی پیامبر اعظم (ص) به این نتیجه دست یافت که آیین شریعت پیامبر اعظم (ص) بر پایه مهرورزی و عطوفت با مردم بوده و روش آن حضرت در تعامل با مردم و بر مبنای مدار و مسالمت با آحاد جامعه پایه گذاری شده است؛ اما این محبت و عطوفت بر اساس ضوابط و مبانی استوار بوده به طوری که در اصول و مبانی و ضروریات دینی، اجرای حدود الهی، برخورد با متجاوزین و مجرمین کمال قاطعیت و صلابت را در دستور کار خود قرار داده و هیچ گونه نرمی و مدارا نشان نداده است.

لوری هاف (۲۰۱۸)، در مقاله‌ای تحت عنوان «رابطه محبت و یادگیری» به نقش مهرورزی در آموزش و پرورش می‌پردازد و عنوان می‌دارد که: دلسوزی به ما اجازه می‌دهد تا دانش آموزان خود را به عنوان افرادی که در حال تلاش و گام رنج هستند ببینیم و این دلسوزی به ما اجازه می‌دهد تا خودمان را در دانش آموز ببینیم.

کاپلان و همکاران (۲۰۱۶) در پژوهشی با عنوان «بررسی آموزش مبتنی بر مهربانی و محبت: مدل مفهومی برای ارزیابی برنامه‌های آموزشی مبتنی بر مهربانی در مدارس» بیان کردند که برنامه‌های آموزشی مبتنی بر مهربانی در مدرسه ممکن است بر فرآیند یادگیری بیفزایند و موجبات رشد عاطفی و اجتماعی جوانان را بهبود بخشد، و رضایتمندی از مدرسه و امنیت روانی مدرسه را ارتقا بخشد.

ویبل و همکاران (۲۰۱۶) در پژوهش خود تحت عنوان «مدیتیشن کند محبت و اثر آن در کاهش اضطراب نتایج حاصل از مطالعه کنترل شده تصادفی» به اثربخشی محبت و مهربانی در کاهش مشکلات روحی و روانی نظیر اضطراب پرداختند. گروه آزمایش و گواه مبتنی بر ۳۰ نفر از دانشجویان دانشگاه بودند که بعد از مداخله مهربانی و پیگیری رتبه بندی اضطراب، تفاوت قابل توجهی بین دو شرایط متفاوت بین آن‌ها مشاهده و گزارش شد.

جونز و همکاران (۲۰۱۴) در پژوهشی با عنوان «مهربانی، مراقبت و عشق: بررسی کرانه‌های یادگیری فعال در روابط آموزش و پرورش» به بررسی نقش مهربانی و مراقبت در تمامی بخش‌های آموزش و پرورش پرداختند و با اشاره به وضعیت نگران کننده روابط انسانی و چالش‌هایی که در این زمینه وجود دارد، راه رسیدن به یادگیری مؤثر و فعال دانش آموزان را، فعالیت‌های مشارکتی توأم با احترام و محبت دانستند.

روش پژوهش

روش پژوهش کیفی و به شیوه بررسی اسنادی، تحلیل محتوا و پدیدارشناسی بوده است. در بخش بررسی اسنادی و تحلیل محتوا جامعه پژوهش کلیه منابع و مستندات علمی مرتبط با حوزه تعلیم و تربیت و در بخش پدیدارشناسی کلیه خبرگان و متخصصان حوزه بوده‌اند. در بخش پدیدارشناسی نمونه با استفاده از روش نمونه گیری

هدفمند و تا زمان رسیدن به اشباع نظری و با ۳۰ نفر از خبرگان ادامه پیدا کرد. در بخش بررسی اسنادی و تحلیل محتوا به منظور گردآوری داده‌ها مورد نیاز جهت تدوین ادبیات و مبانی نظری به صورت جامع، دقیق، تحلیلی، بروز و ارائه چارچوب نظری تحقیق، از مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی با انجام مصاحبه‌های اکتشافی، از جدیدترین مقالات علمی و کتب تخصصی مربوط به تعلیم و تربیت و اسناد و مدارک بالادستی بهره‌برداری شد. در جمع‌آوری داده‌ها با مطالعات کتابخانه‌ای از ابزار فیش تحقیق و اینترنت استفاده گردید. در بخش بررسی اسنادی از روش غیر تعاملی-تحلیل محتوا طبق مدل ایجاد طبقه‌بندی با تأکید بر داده‌های کیفی و از ابزار فیش تحقیق استفاده شده است. برای دستیابی به پاسخ سؤالات پژوهش و برای گردآوری داده‌های مورد نیاز جهت مفهوم‌سازی، فرموله کردن و بررسی الگوی مطلوب محبت و مهرورزی در تعلیم و تربیت، داده‌های کلیدی مرتبط، و اسناد و متون زیر گردآوری شد.

- قرآن کریم؛

- نهج البلاغه به منظور یافتن برخی مؤلفه‌های دینی، اخلاقی و شخصیتی؛

- سند تحول بنیادین آموزش و پرورش؛

- برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران؛

- سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴؛

- قانون اهداف، وظایف و تشکیلات وزارت آموزش و پرورش؛

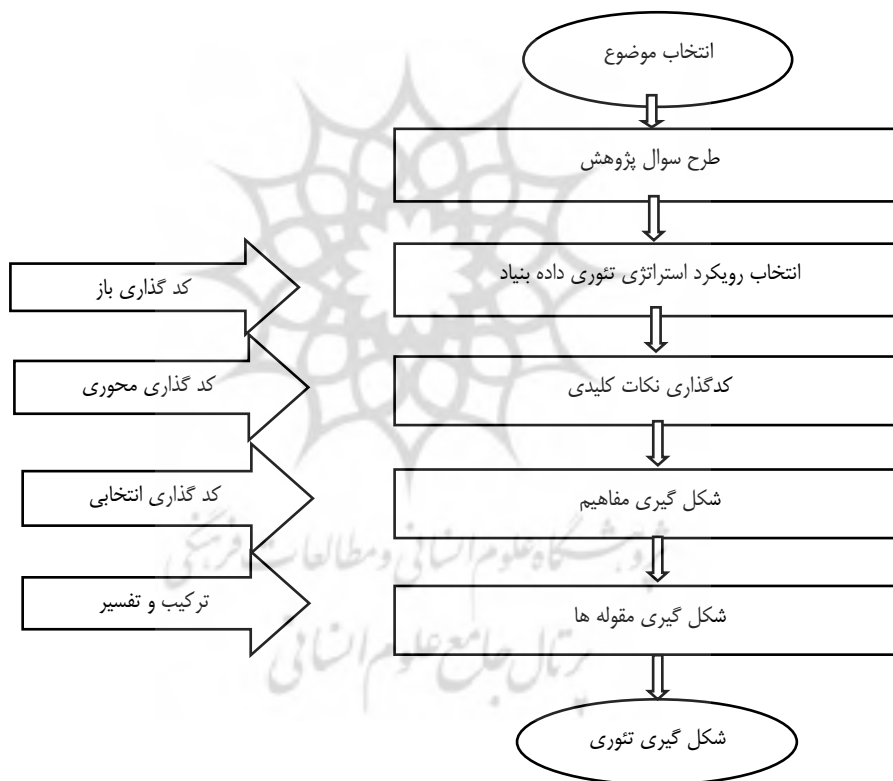
- و سایر اسناد و مدارک مرتبط.

و با شیوه استقراء و نظریه‌پردازی از طریق بررسی متون و اسناد و تحلیل آن‌ها به شیوه داده بنیاد بهره گرفته شد. در اینجا تئوری بنیادی، کدگذاری نوعی تحلیل محتوا بوده و در پی یافتن و مفهوم‌سازی موضوعات قابل بحثی است که در میان انبوه داده‌ها وجود دارند. بعد از کدگذاری نکات کلیدی، کدهای حاصل تحلیل و آن دسته از کدها که اشاره به موضوع مشترکی دارند، گروه بندی شدند. این محور مشترک، خود را در عنوانی به نام «مفهوم» متجلی ساخت. بعد از احصاء مفاهیم، مفاهیم مشترک در کنار یکدیگر تشکیل یک «مقوله» را داده و شکل‌گیری مقوله‌ها در نهایت منجر به ظهور «تئوری» گردید. بنابراین داده‌ها بدون توسل به تئوری یا فرضیه‌ای از پیش تعیین شده تحلیل

شدند، پس تئوری حاصله به طور واقعی ریشه در داده‌ها دارد؛ زیرا از جای دیگر حاصل نشده است. در بخش پدیدار شناسی از ابزار مصاحبه نیمه ساختار یافته استفاده شد. سوالات مصاحبه ۴ مورد بود که روایی و پایایی آن‌ها با استفاده از نظرات متخصصان و فرمول اسکات و میزان توافق نظر متخصصان ۹۲٪ محاسبه شد.

یافته‌های پژوهش

مراحل انجام تحقیق با رویکرد استراتژی تئوری داده بنیاد در شکل ۱ آمده است. در ادامه مراحل تجزیه و تحلیل داده‌ها را در قالب سه مرحله مذکور ارائه شده است.

شکل ۱: مراحل انجام تحقیق با رویکرد استراتژی تئوری داده بنیاد

گام اول: کدگذاری باز

در این مرحله، داده‌های کلیدی که از اسناد و متون مرتبط استخراج شده بود، تحلیل و کدگذاری گردید.

جدول ۱. تحلیل نکات کلیدی قرآن کریم

نشانه‌گر	نکات کلیدی (گزاره)	کدگذاری باز
آیه ۳۹ سوره طه	و مهربی از خودم بر تو (ای موسی) افکندم تا زیر نظر من پرورش یابی.	-علاقه هستی بخش مطلق به مخلوقات -استحکام رابطه انسان با مبدأ هستی در سایه مهرورزی -نقش آفرینی مهرورزی در تکوین هویت آدمی
آیه ۳۴ و ۳۵ سوره فصلت	هرگز نیکی و بدی یکسان نیست، بدی را با نیکی دفع کن، تا دشمنان سرسخت همچون دوستان گرم و صمیمی شوند! اما به این مرحله جز کسانی که دارای صبر و استقامت‌اند نمی‌رسند، و جز کسانی که بهره عظیمی از ایمان و تقوا دارند به آن نائل نمی‌گردند	-توصیه به مهرورزی با بندگان خدا - ضرورت پرداختن به انواع تربیت از جمله تربیت عاطفی - فراگیری مهارت‌های زندگی اجتماعی
آیه ۶۰ سوره الرحمن	مگر پاداش احسان جز احسان است؟	- ضرورت‌های یادگیری و مدیریت عاطفی -آموزش، نیل به اعتدال و جهت دادن منطقی به رفتارهای عاطفی - فراگیری مهارت‌های زندگی اجتماعی
آیه ۱۷۷ سوره بقره	نیکوکاری آن نیست که روی خود را به سوی مشرق و مغرب بگردانید بلکه نیکی آن است که کسی به خدا و روز بازپسین و فرشتگان و کتاب [آسمانی] و پیامبران ایمان آورد و مال [خود] را با وجود دوست داشتنش به خویشاوندان و یتیمان و بینوایان و درراه‌ماندگان و گدایان و در راه	- توصیه‌های خالق هستی به عاطفه برانگیزی و طرح دوستی بندگان با همدیگر - عشق و محبت به خالق، هستی و کاینات - درک موقعیت خود، دیگران و عمل فردی و جمعی با مهرورزی

نشانگر	نکات کلیدی (گزاره)	کدگذاری باز
	بندگان بدهد و نماز را برپای دارد و زکات را بدهد و آنان که چون عهد بندند به عهد خود وفادارانند و در سختی و زیان و به هنگام جنگ شکیبایانند آنان‌اند کسانی که راست گفته‌اند و آنان همان پرهیزگاران‌اند	-نقش معنوی و اسوه‌ای و تربیتی پیامبر اکرم(ص) و معصومین(ع)
آیه ۵۴ سوره مائده	خداوند به زودی عده‌ای را می‌آورد که آنان را دوست می‌دارد و آنان نیز خدا را دوست دارند	- محبت هستی بخش مطلق به مخلوقات - استحکام رابطه انسان با مبدأ هستی با مهرورزی
آیه ۱۸۸ سوره توبه	پس خداوند رحمتش را شامل حال آنان نمود و به آنان توفیق داد تا توبه کنند خداوند بسیار توبه‌پذیر و مهربان است	-محبت و علاقه هستی بخش مطلق به مخلوقات -تأثیر نیایش و دعا در تلطیف عواطف انسانی
آیه ۱۰۳ سوره آل عمران	و همگی به رشته(دین) خدا چنگ زده و به راه‌های متفرق نروید، و به یاد آرید این نعمت بزرگ خدا را که شما با هم دشمن بودید، خدا در دل‌های شما الفت و مهربانی انداخت و به لطف و نعمت خدا همه برادر دینی یکدیگر شدید، و در پرتگاه آتش بودید، خدا شما را نجات داد. بدین گونه خدا آیاتش را برای (راهنمایی) شما بیان می‌کند، باشد که هدایت شوید	- پرداختن به نظام معیار اسلامی - ارزش‌های مبتنی و سازگار با دین - یادگیری عشق و محبت به خالق، هستی و کاینات - عاطفه برانگیزی و طرح دوستی بندگان با همدیگر - مهارت‌های زندگی اجتماعی و بسر بردن با دیگران با وجود حس مهرورزی - اهمیت مدیریت پیوندهای اجتماعی
آیه‌های ۸۸-۹۴ سوره واقعه	کسانی که درباره صفات خداوند شناخت حقیقی ندارند و به صورت تسلیم، آن‌ها را پذیرفته‌اند، از اهل سلامت و اصحاب یمین‌اند. عده‌ای دیگر، از این صفات معانی خاصی را تخیل می‌کنند که خداوند منزّه از آن است. اینان اهل تخیل و گمراهی‌اند؛ اما کسانی که عارف و آگاه به حقایق این	- پرداختن به جامعه‌ای استوار بر حب به خدا در حالت تسلیم و رضا - ضرورت استفاده از توان عاطفی - نقش آفرینی محبت و مهرورزی در تکوین و تعالی پیوسته هویت آدمی - ویژگی‌های شخصیتی و اخلاقی و عامل بودن به احکام شریعت، محبت و

نشانگر	نکات کلیدی (گزاره)	کدگذاری باز
	صفات‌اند، مقربان هستند. بنابراین، به حسب محبتشان، جزای آن‌ها نیز متفاوت است. به مقربان بهشت نعیم داده می‌شود و به اصحاب یمین، سلامت و خیر و به دروغگویان گراه، آتش	حسن خلق
آیه ۱۵۶ سوره اعراف	و سرنوشت ما را هم در این دنیا و هم در عالم آخرت نیکویی و ثواب مقدر فرما، که ما به سوی تو بازگشته‌ایم. خدا فرمود: عذابم را به هر که خواهم رسانم، و رحمت من همه موجودات را فرا گرفته و البته آن را برای آنان که راه تقوا پیش گیرند و زکات می‌دهند و به آیات ما می‌گروند حتم و لازم خواهیم کرد	- لطف و مهربانی خداوند در حق همه انسان‌ها و موجودات است - پرداختن به نظام معیار اسلامی و ارزش‌های مبتنی و سازگار با دین - در نظر گرفتن نیاز محبت و محبوب شدن که جزء نیازهای اساسی انسان - ضرورت استفاده از توان عاطفی
آیه ۲۱ سوره روم	برای شما از جنس خودتان همسرانی آفرید تا به واسطه آن‌ها آرامش بیابید و میان شما دوستی و محبت قرار داد، همانا در این امر نشانه‌هایی برای گروهی که تفکر کنند وجود دارد	- نیازهای اساسی و فطری انسان به محبت به عنوان یکی از نیازهای روانی - ثبات نیازهای زیستی در تمامی انسان‌ها و ضرورت توجه به آن‌ها - تصریح به نقش محبت در گرمی کانون خانواده - افزایش توان فراگیری مهارت‌های زندگی اجتماعی و بسر بردن با دیگران - با وجود حس مهرورزی و اهمیت مدیریت پیوندهای اجتماعی
آیه ۱۴ سوره لقمان	و ما به هر انسانی سفارش کردیم که در حق پدر و مادر خود نیکی کن خصوصاً مادر که چون بار حمل فرزند برداشته و تا مدت دو سال که طفل را از شیر باز گرفته بر رنج و ناتوانی‌اش افزوده است، (و فرمودیم که) شکر من و شکر پدر و مادرت به جای آور، که بازگشت (خلق) به سوی	- نیازهای اساسی و فطری انسان به محبت به عنوان یکی از نیازهای روانی - تأکید خاص بر محبت پدر و مادر - آموزش، نیل به اعتدال و جهت دادن منطقی به رفتارهای عاطفی - افزایش توان فراگیری مهارت‌های زندگی اجتماعی و بسر بردن با دیگران

نشانگر	نکات کلیدی (گزاره)	کدگذاری باز
	من خواهد بود.	با وجود حس مهرورزی و اهمیت مدیریت پیوندهای اجتماعی
آیه ۲۴ سوره اسراء	و همیشه پر و بال تواضع و تکریم را با کمال مهربانی نزدشان بگستران و بگو: پروردگارا، چنانکه پدر و مادر، مرا از کودکی (به مهربانی) پروردند تو در حق آنها رحمت و مهربانی فرما	- پرورش عواطف انسانی و مدیریت آن بر اساس ارزشها - توصیه‌های عملی آموزه‌های دینی - بکارگیری روش‌های کاربردی عاطفی در مهارت‌های ارتباطی
آیه ۵۱ سوره مائده	ای اهل ایمان، یهود و نصاری را به دوستی مگیرید، آنان که بعضی دوستدار بعضی دیگرند، و هر که از شما مؤمنان با آنها دوستی کند به حقیقت از آنها خواهد بود همانا خدا ستمکاران را هدایت نخواهد نمود	- پرورش عواطف انسانی و مدیریت آن بر اساس ارزشها - روابط اجتماعی معطوف به ارزش‌های انسانی و اخلاقی، محبت و اطاعت از خدا و عاری از ارتباطات خشونت آمیز یا انتفاعی
آیه ۱۶۵ سوره بقره	برخی از مردم (نادان) غیر خدا را همانند خدا گیرند و چنانچه خدا را بایست دوست داشت با آنها دوستی ورزند، لیکن آنها که اهل ایمان اند کمال محبت و دوستی را فقط به خدا مخصوص دارند. و اگر فرقه مشرکین ستمکار وقتی که عذاب خدا مشاهده کنند ببینند که قدرت خاص خدا است و عذاب خدا بسیار سخت است	- مهرورزی به عنوان پیش نیاز معرفتی و اراده انسانی
آیه ۷ سوره ممتحنه	امید است که خدا دوستی میان شما و دشمنانتان (به فتوحات اسلام و ایمان کفار) برقرار گرداند و خدا قادر و خدا بسیار آمرزنده و مهربان است	- قرآن به حب به انسان تأکید دارد و مقصود محبت، مصالح انسانی است - پرورش عواطف انسانی و مدیریت آن بر اساس ارزشها
آیه ۳۹ سوره طه	و من به لطف خود از تو بر دل‌ها (دشمن و دوست) محبت افکندم (تا تو را دوست بدارند) و تا تربیت و پرورشت زیر نظر من	- ضرورت استفاده از توان عاطفی و محبت در خودباوری

نشانگر	نکات کلیدی (گزاره)	کدگذاری باز
	انجام گیرد.	
آیه ۱۲ سوره انعام	بگو: «آنچه در آسمان‌ها و زمین است، از آن کیست؟» بگو: «از آن خداست؛ رحمت (و بخشش) را بر خود، حتم کرده؛ (و به همین دلیل)، به طور قطع همه شما را در روز قیامت، که در آن شک و تردیدی نیست، گرد خواهد آورد...»	- خدای متعال در این آیه این نوید را به بندگان خودش می‌دهد که مهرورزی را بر خویشتن حتمی نموده است. - ثبات نیازهای زیستی در تمامی انسان‌ها و ضرورت التفات محبت آمیز
آیه ۱۶۳ سوره بقره	و خدای شما، خداوند یگانه‌ای است، که غیر از او معبودی نیست، اوست بخشنده و مهربان (دارای رحمت عام و خاص)	- یاد کردن از خداوند متعال به عنوان «الرحمن الرحیم» - وجه به ارزش‌های انسانی و دینی در محتوای آموزشی با مفاهیم مهرورزی - ثبات نیازهای زیستی در تمامی انسان‌ها و ضرورت توجه به آن‌ها - آموزش، نیل به اعتدال و جهت دادن منطقی به رفتارهای عاطفی
آیه ۷۶ سوره آل عمران	آری، هر کس به عهد خود وفا کند و خدا ترس و پرهیزکار شود همانا خدا پرهیزکاران را دوست می‌دارد	- علاقه هستی بخش مطلق به مخلوقات
آیه ۹۰ سوره هود	و از پروردگار خود آمرزش بخواهید سپس به درگاه او توبه کنید که پروردگار من مهربان و دوستدار بندگان است	- علاقه هستی بخش مطلق به مخلوقات

جدول ۲. تحلیل نکات کلیدی نهج البلاغه

نشانگر	نکات کلیدی (گزاره)	کدگذاری باز
حکمت ۵۰	دل‌های انسان‌ها بیگانه و نامأنوس است و هر کس از راه مهرورزی و محبت وارد شود، با آن الفت می‌گیرد	- ضرورت‌های یادگیری و مدیریت عاطفی - تأثیر توان عاطفی و محبت در

خودباوری و فائق آمدن بر محدودیت‌های زیستی		
- مساوات و اعتدال در محبت و مهرورزی	قلبیت را مالا مال از محبت به مردم نما و نسبت به اینان درنده خو مباش	نامه ۵۳
- مراعات و مهرورزی با هم‌نوع و پیرامون		
- ایمان به خدا	پس به سراغ کسانی برو که از خانواده‌ای اصیل، نجیب، باشخصیت، مؤمن، صالح و خوش سابقه باشند	نامه ۵۳ فراز ۵۲
- انتخاب افراد با احراز شایستگی‌ها		
- پاکی		
- ویژگی‌های شخصیتی و اخلاقی	و از میان آن‌ها افرادی که باتجربه‌تر و پاک‌تر (باحیاتر) هستند برگزین	نامه ۵۳ فراز ۷۲
دست‌اندرکاران آموزشی		
- شرایط گزینش و انتخاب افراد	کسانی که ستمگری را در ستمش و بزهکاری را در بزهش یاری نکرده باشند. رنج اینان بر تو کم‌تر است و یاری‌شان بهتر و مهربانی‌شان بیش‌تر و دوستی‌شان با غیر تو کم‌تر است. اینان را در خلوت و جلوت به دوستی برگزین	نامه ۵۳
- توجه به ارزش‌های انسانی و دینی		
- رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای	و کسانی را برگزین که در اسلام پیشگام‌ترند؛ زیرا اخلاق آن‌ها بهتر و خانواده آن‌ها پاک‌تر و همچنین کم‌طمع‌تر و در سنجش عواقب کارها بیناتر هستند	نامه ۵۳ فراز ۷۳
- عامل بودن به احکام شریعت، محبت و حسن خلق		
- پاکی و صداقت		
- مسئولیت‌پذیری	در مقابل اموری که اندوهناک می‌کند (اموری که فکر تو را مشغول ساخته) از خدا یاری بجوی و	نامه ۴۶
- رعایت اصول		

سختی و شدت را با نرمی و ملایمت پیامبر، بالت را اخلاقی
 برای رعیت بگستران (فروتن باش) و پهلویت را در - عدالت طلبی
 برابر آنان نرم ساز (با ملایمت و نرمی با ایشان رفتار - پرداختن به الگوها
 نما). در نیم نگاه و اشاره و ستودن و درود، با همه و سرمشق‌های
 یکسان باش (همه را به یک چشم ببین) مذهبی و ملی

جدول ۳. تحلیل نکات کلیدی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

نشانگر	نکات کلیدی (گزاره)	کدگذاری باز
مبانی ۱/۱/۲	خداوند مبدأ و منشأ جهان و یگانه مالک، مدبر و رب حقیقی همه موجودات عالم است. او برتر از زمان و مکان، دانا و توانای مطلق، بخشنده پر مهر و در عین حال دادگری است سخت کیفر.	- ضرورت پرداختن به ربوبیت و محبت خداوند متعال - ضرورت‌های یادگیری و مدیریت عاطفی
مبانی ۱/۱/۹	جهان آفرینش دارای نظامی یکپارچه است سراسر آن آیت و نشانه علم و قدرت و حکمت و مهر نامنتهای خداوند است.	- ضرورت پرداختن به ربوبیت و محبت خداوند متعال
مبانی ۴/۱/۱	شایستگی‌های پایه؛ مجموعه‌ای ترکیبی از صفات و توانمندی‌های فردی و جمعی ناظر به همه جنبه‌های هویت (عقلانی، عاطفی، ارادی و عملی) و نیز تمام مؤلفه‌های جامعه بر اساس نظام معیار اسلامی است، که متریان برای دستیابی به مراتب حیات طیبه جهت درک موقعیت خود و دیگران و عمل فردی و جمعی برای بهبود مستمر آن، باید این گونه صفات و توانمندی‌ها را «کسب» کنند	- هدف و غایت تربیت، دستیابی به مراتب حیات طیبه؛ درک موقعیت خود، دیگران و عمل فردی و جمعی - پرداختن به نظام معیار اسلامی
مبانی ۴/۱/۱	تربیت هنری و زیبایی شناختی؛ ناظر به آماده‌سازی فردی و جمعی متریان در مسیر تحقق شان زیبایی شناختی و هنری حیات طیبه.	- پرورش زیبایی شناسی و لحاظ آن در برنامه درسی - کاربرد قالب‌های جذاب هنری و نماد سازی
هدف کلان ۱	تربیت انسانی موحد و مؤمن و معتقد به معاد و آشنا و متعهد به مسئولیت‌ها و وظایف در برابر خدا، خود، دیگران و طبیعت، حقیقت‌جو و عاقل، عدالت‌خواه و صلح‌جو، ظلم‌ستیز، جهادگر، شجاع و ایثارگر و	- پرداختن به نظام معیار اسلامی - توجه به ارزش‌های انسانی و دینی در برنامه و محتوا

نشانگر	نکات کلیدی (گزاره)	کدگذاری باز
	وطن دوست، مهرورز، جمع‌گرا و جهانی‌اندیش، ولایت‌مدار و منتظر و تلاشگر در جهت تحقق حکومت عدل جهانی، با اراده و امیدوار، خودباور و دارای عزت نفس، امانتدار، دانا و توانا، پاکدامن و باحیاء، انتخابگر و آزادمنش، متعلق به اخلاق اسلامی، خلاق و کارآفرین و مقتصد و ماهر، سالم و بانشاط، قانون‌مدار و نظم‌پذیر و آماده ورود به زندگی شایسته فردی، خانوادگی و اجتماعی بر اساس نظام معیار اسلامی	- هدف و غایت تربیت، دستیابی به مراتب حیات طیبه (قرب الی الله) - درک موقعیت خود، دیگران و عمل فردی و جمعی
هدف کلان ۱، ۴، ۵، ۲ و ۸	با قدرشناسی و درک زیباشناسانه آفرینش الهی و مصنوعات هنرمندانه بشری، درک مفاهیم فرهنگی و میان‌فرهنگی و بهره‌گیری از قدرت تخیل، توانمندی‌های لازم در خلق آثار فرهنگی و هنری را به دست می‌آورند و برای حفظ و تعالی میراث فرهنگی، تمدنی و هنری در سطح ملی و جهانی بر اساس نظام معیار اسلامی می‌کوشند	- گرایش درونی انسان به هنر و زیبایی - پرورش زیبایی شناسی و ارائه فرصت‌های بروز تخیل و خلاقیت - نقش آفرینی هنرهای تجسمی و موسیقی در بروز عواطف انسانی و تلطیف روحیه
هدف عملیاتی؛ راهکار ۳/۱۷	اصلاح و به روزآوری روش‌های تعلیم و تربیت با تأکید بر روش‌های فعال، گروهی، خلاق با توجه به نقش الگویی معلمان	- محیط و جو سازمانی برانگیزاننده - ویژگی‌های شخصی و اخلاقی دست اندرکاران
مبانی اساسی روان شناسی ۱	آدمی تحت تأثیر تعامل پیچیده و تأثیر متقابل عوامل درونی (طبیعت و فطرت) عوامل بیرونی (محیط) و تجربیات خویش است.	- تکیه بر گرایش‌های درونی فطری (از جمله محبت و مهرورزی)
مبانی اساسی روان شناسی ۳	انسان‌ها در عین داشتن اشتراک در بسیاری خصوصیات، تفاوت‌های بین فردی و درون فردی قابل ملاحظه‌ای نیز با یکدیگر دارند. ترکیب پیچیده تعامل بی‌عوامل درونی (فطرت و طبیعت) و بیرونی (محیط) موجب تفاوت‌های فردی می‌شود و	

نشانگر	نکات کلیدی (گزاره)	کدگذاری باز
	در جنبه‌های مختلف شناختی، عاطفی، جسمانی، اجتماعی این تفاوت‌ها بروز می‌کند	
		<p>- بکارگیری روش‌های کاربردی عاطفی در مهارت‌های ارتباطی</p> <p>- یادگیری یکی از ظرفیت‌های وجودی آدمی و منشأ اصلی بسیاری از تحولات در ابعاد وجودی اوست. یادگیری نه در خلأ، که در محیط اجتماعی رخ می‌دهد و عوامل اجتماعی در آن نقش تعیین‌کننده دارند و نوع، روش و منابع انگیزشی انسان‌ها برای یادگیری در مراحل مختلف متفاوت است.</p> <p>- نقش آفرینی محبت و مهرورزی در تکوین و تعالی پیوسته هویت آدمی</p>
مبانی اساسی روان‌شناسی ۵		<p>- شخصیت (هویت) ترکیبی پیچیده، پویا و حاصل تعامل اراده فرد با عوامل زیستی، اجتماعی، فرهنگی، شناختی و روانی است. اما با وجود داشتن ابعاد و جنبه‌های مختلف، از وحدت و کلیتی یکپارچه بهره‌مند است. بنابراین، همواره بین جنبه‌های جسمانی، عقلانی، عاطفی، اجتماعی و معنوی هویت انسان ارتباط و پیوستگی عمیق و ژرفی وجود دارد</p> <p>- ضرورت پرداختن به انواع تربیت از جمله تربیت عاطفی با در نظر گرفتن نیازهای مختلف انسانی</p> <p>- هویت جامع و منسجم معرفت و توأمان بودن ابعاد و حیانی، عقلانی و عاطفی</p>
مبانی اساسی روان‌شناسی ۶		<p>- ضرورت پرداختن به انواع تربیت از جمله تربیت عاطفی</p> <p>- ضرورت‌های یادگیری و مدیریت عاطفی</p>
مبانی اساسی روان‌شناسی ۷		<p>رشد آدمی در همه ابعاد رخ می‌دهد و محصول تعامل با عوامل متعدد است.</p> <p>رشد جریانی است که همه ابعاد وجودی آدمی را در بر می‌گیرد. ساده‌ترین مرتبه رشد، جسمانی است و عالی‌ترین آن رشد هماهنگ و موزون ابعاد مختلف و ظرفیت‌های وجود آدمی است.</p>
مبانی اساسی روان‌شناسی ۸		<p>- پرداختن به انگیزش‌های درونی و خودجوش که منشأ بروز محبت و مهرورزی</p> <p>- محیط و جو سازمانی</p> <p>انگیزش و میل درونی بر پایه شناخت و اراده از مبادی مهم عمل آدمی است، لذا توجه مناسب به انگیزه اعمال جایگاه خاصی در حیات وی دارد</p> <p>تأکید زیاد بر انگیزه‌های بیرونی عوامل تقویت‌کننده،</p>

نشانهگر	نکات کلیدی (گزاره)	کدگذاری باز
	موجب غفلت از منابع سرشار انگیزنده های درونی می شود؛ لذا نظریاتی که به منابع درونی انگیزشی توجه می نمایند، تبیین دقیق تری ارائه می دهند.	برانگیزاننده هوش عاطفی و هیجانی
مبانی اساسی دین شناختی ^۱	مراد از «مبانی دینی»، کلیه اطلاعات و اندیشه‌هایی است که دین راجع به ماهیت و طبیعت بشر و نحوه ارتباط او با خدا، طبیعت، اجتماع و خویش‌نژاد ارائه کرده است، اطلاعاتی همچون دو بعدی بودن انسان، تأثیرپذیری و تأثیرگذاری او، امکانات و برتری‌های او بر سایر مخلوقات و...	- توجه به ارزش‌های انسانی و دینی در برنامه‌ها و محتوای آموزشی با مفاهیم مهرورزی و رأفت اسلامی - پرداختن به عشق و محبت به خالق، هستی و کاینات

جدول ۴. تحلیل نکات کلیدی برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران

نشانهگر	نکات کلیدی (گزاره)	کدگذاری باز
مبانی ۱/۴/۱۲	انس و التزام عملی به قرآن کریم، دوستی عترت و اهل بیت عصمت و طهارت (ع) خاصه حضرت مهدی (عج) و اطاعت از آن بزرگواران از مهم‌ترین ارزش‌ها و راه‌های نیل به حیات طیبه است.	- طرح دوستی بندگان با همدیگر، دوستی پیامبر اکرم (ص) و ائمه معصومین (ع) - دستیابی به مراتب حیات طیبه - توجه به ارزش‌های انسانی و دینی در محتوای آموزشی با مفاهیم مهرورزی و رأفت اسلامی
مبانی ۱/۴/۱۵	عبادت آگاهانه و پرستش عاشقانه خداوند متعال، نقش اساسی در رشد و تعالی انسان دارد. هستی خداوند متعال در سایه محبت و مهرورزی	- نقش آفرینی محبت و مهرورزی در تکوین و تعالی پیوسته هویت آدمی - استحکام رابطه انسان با مبدأ هستی خداوند متعال در سایه محبت و مهرورزی
مبانی ۱/۲/۲۹	خداوند، انسان را بر فطرت پاک آفریده است و کفر، شرک، نفاق و دیگر ردائل بر اثر نوع برخورد فطری (از جمله محبت و	- تکیه بر گرایش‌های درونی فطری (از جمله محبت و

نشانه‌گر	نکات کلیدی (گزاره)	کدگذاری باز
	انسان با محیط، انتخاب نادرست و ارتباط غلط او با خود، خدا، خلق و خلقت بر وی عارض می‌شود.	مهرورزی) و استعدادهای طبیعی آدمی - یادگیری عشق و محبت به خالق، هستی و کاینات
مبانی ۱/۲/۳۰	انسان دارای نیازهای گسترده و متنوعی (مادی، معنوی) است که باید در تربیت او به گونه‌ای منسجم و متعادل مورد توجه قرار گیرد.	- عدم تک بعد نگری - نیاز محبت و محبوب شدن از نیازهای اساسی انسان
مبانی ۱/۶/۱	شخصیت آدمی نظام بهم پیوسته و یکپارچه‌ای متشکل از خرده نظام‌های شناختی، عاطفی، ایمانی، اخلاقی و تجارب عملکردی انسان است. این خرده نظام‌ها در تعامل با یکدیگر بوده و موجبات رشد شخصیت آدمی را فراهم می‌کند.	- نقش آفرینی محبت و مهرورزی در تکوین و تعالی پیوسته هویت آدمی در ابعاد مختلف - ضرورت پرداختن به انواع تربیت از جمله تربیت عاطفی - کثرت گرایی شناختی و توجه به منابع و ابزار مختلف شناخت
مبانی ۱/۷/۱	جامعه مرکب حقیقی است نه اعتباری و دارای روح جمعی متأثر از اندیشه‌ها، انگیزه‌ها، عاطفه‌ها، رفتارها و خواسته‌های افراد است.	- توجه به فعالیت‌های جمع‌گرا و تعدیل حب ذات انسانی - روابط اجتماعی معطوف به ارزش‌های انسانی و اخلاقی و عاری از ارتباطات انتفاعی
مبانی ۱/۶/۱۰	متربی از زمان تولد تا لحظه مرگ در حال تغییر و دگرگونی است و در طول زندگی خود، از مراحل مختلف تغییرات جسمی، شناختی، عقلانی، عاطفی، ایمانی، اخلاقی و عملکردی عبور می‌کند. برنامه درسی باید ضمن لحاظ کردن این تغییرات، فرایند رشد متربی را در ابعاد مختلف تسهیل بخشد.	- انحصاری نبودن رویکرد شناخت و توأمان بودن ابعاد و حیانی، عقلانی و عاطفی - ضرورت استفاده از توان عاطفی در فرآیند آموزشی - اهمیت محتوای کتب آموزشی، طراحی تصاویر کتب و رنگ آمیزی

نشانیگر	نکات کلیدی (گزاره)	کدگذاری باز
مبانی ۱/۶/۴	خرده نظام عاطفی متشکل از نظام‌های واسطه‌ای مثل غرائز، صفات، خلق و خو و فرآیندهای واکنشی اکتسابی است و در شکل احساساتی چون محبت، شوق، عصبانیت، نفرت، پرخاشگری، افسردگی و غیره خود را نشان می‌دهد.	- ضرورت‌های یادگیری و مدیریت عاطفی - اهمیت انگیزش‌های درونی و خودجوش
مبانی ۱/۴/۲۷	احترام، احسان و مهرورزی به والدین و اعضای خانواده.	- روابط اجتماعی معطوف به ارزش‌های انسانی و اخلاقی، معرفت، محبت و اطاعت از خدا و عاری از ارتباطات خشونت آمیز یا انتفاعی - افزایش توان فراگیری مهارت‌های زندگی اجتماعی و به سر بردن با دیگران با وجود حس مهرورزی
مبانی ۱/۴/۲۸	احترام و خدمت به بزرگسالان، محبت به خردسالان و توجه به نیاز و تربیت کودکان	- روابط اجتماعی معطوف به ارزش‌های انسانی و اخلاقی، معرفت، محبت و اطاعت از خدا و عاری از ارتباطات خشونت‌آمیز یا انتفاعی - افزایش توان فراگیری مهارت‌های زندگی اجتماعی و به سر بردن با دیگران با وجود حس مهرورزی
مبانی ۱/۴/۳۱	ترجیح منافع جمعی بر منافع فردی و منافع ملی بر منافع حزبی و گروهی	- پرداختن به اهداف جمع‌گرای مورد نظر دین در رابطه با مراعات و مهرورزی با هم‌نوع و طبیعت پیرامون - توجه به فعالیت‌های جمع‌گرا و تعدیل حب ذات انسانی و

نشانگر	نکات کلیدی (گزاره)	کدگذاری باز
		پرهیز از خودخواهی و فردگرایی
مبانی ۱/۴/۳۴	همکاری، تعاون و مشارکت اجتماعی و احترام به آحاد جامعه	- ایجاد فرصت‌هایی برای تصمیم‌گیری‌های مشارکتی و همدلانه دانش آموزان جهت الفت در محیط یادگیری
مبانی ۱/۴/۳۵	رأفت، احسان و خدمات عام‌المنفعه و ماندگار	- ایجاد فرصت‌هایی برای مهرورزی و همدلی با دیگران (تشکل و برگزاری گردهمایی و انجام امور خیریه به نفع بیماران و سالمندان و...)
مبانی ۱/۴/۵۷	رعایت موازین اخلاقی و معنوی در ارتباط با طبیعت و محیط زیست	- ضرورت یادگیری عشق و محبت به خالق، هستی و کاینات
مبانی ۱/۵/۱۳	اسلام بر تنوع در روش‌های یاددهی - یادگیری (مشاهده آیات، تدبر و تعمق، صحبت و گفت‌وگو، تجربه، تفکر فردی و جمعی، تهذیب نفس، داستان‌گویی، تأسی از اسوه‌های حسنه و...) و تکرر در محیط یادگیری (خانواده، طبیعت، مسجد، مدرسه، محیط اجتماعی، محیط کار و...) تأکید دارد	- کثرت‌گرایی شناختی و توجه به منابع و ابزار مختلف جهت رسیدن به معرفت و محبت دو گوهر نهاد آدمی - محیط و جو سازمانی برانگیزاننده هوش عاطفی و هیجانی - افزایش توان فراگیری مهارت‌های زندگی اجتماعی و پیوندهای اجتماعی
مبانی ۶/۶/۱	رشد تفکر در متربیان مبتنی بر نظامی از منطق درونی است که از طریق سازماندهی و سازگاری متربی با تجارب جدید رشد می‌یابد؛ رشد ایمانی حاصل تفکر و معرفت، وابستگی عاطفی و	- تکیه بر گرایش‌های درونی فطری و استفاده از نیروی عقل، اختیار و اراده - دستیابی به معرفت جهت

نشانگر	نکات کلیدی (گزاره)	کدگذاری باز
	باورهای قلبی و اراده و تصمیم‌گیری است	بینش و گرایش درونی - منشور محبت و معرفت، زمینه‌ساز باور (ایمان) و تکوین اراده (تصمیم معطوف به عمل)
اهداف کلی	اخلاق: ملکات فاضله نفسانی، عواطف انسانی، رفتار پسندیده، تهذیب از رذایل اخلاقی	- معرفت و توأمان بودن ابعاد و حیانی، عقلانی و عاطفی - پرورش عواطف انسانی و مدیریت آن بر اساس ارزش‌ها - آموزش، نیل به اعتدال و جهت دادن منطقی به رفتارهای عاطفی
اهداف تفصیلی (سطح قابل انتظار دستیابی به اهداف کلی)	خود دوستی متعالی و شناخت و درونی‌سازی ارزش‌های اخلاقی مانند صدق، صبر، احسان و رأفت، حسن خلق، شجاعت، خویش‌داری، رضا، و رعایت آن‌ها در تعامل با دیگران	- پرورش عواطف انسانی و مدیریت آن بر اساس ارزش‌ها - توجه به ارزش‌های انسانی و دینی در محتوای آموزشی با مفاهیم مهرورزی - روش‌های کاربردی عاطفی در مهارت‌های ارتباطی
اهداف تفصیلی فعالیت‌های دوره پیش دبستانی	- دوست داشتن خداوند، پیامبر و ائمه اطهار (ع) - مهربان بودن با دوستان و هم‌سن و سال‌های خود - دوست داشتن خدا و نشان دادن آن در رفتار - دوست داشتن خود - دوستی با خلق خدا و مقید بودن به رعایت حقوق دوستان و همکلاسی‌ها	- یادگیری عشق و محبت به خالق، هستی و کاینات - عاطفه برانگیزی و طرح دوستی بندگان با همدیگر، دوستی پیامبر اکرم (ص) و ائمه معصومین (ع) - توان فراگیری مهارت‌های زندگی اجتماعی و اهمیت مدیریت پیوندهای اجتماعی - ضرورت استفاده از توان عاطفی در فرآیند آموزشی

نشانگر	نکات کلیدی (گزاره)	کدگذاری باز
اهداف تفصیلی برنامه‌های درسی و تربیتی دوره ابتدایی	<p>- داشتن رفتار خوب با دیگران مانند محبت به دیگران، کمک به بچه‌های نیازمند و پرهیز از مسخره کردن دیگران، بدگویی، تهمت زدن و دروغ‌گویی، بخشیدن دیگران، استفاده از کلمات محبت آمیز و دوستانه در برخورد با دیگران</p> <p>- دوست داشتن طبیعت گیاهان و جانوران به عنوان نمونه‌های خلقت</p> <p>- دوستی با مسلمانان و خلق خدا</p>	<p>- جامعی نگری برای سلامت جسم و روان با هدف افزایش رفتارهای انسانی مطلوب و مهرورزی</p> <p>- عاطفه برانگیزی و طرح دوستی بندگان با همدیگر، دوستی پیامبر اکرم (ص) و ائمه معصومین (ع)</p> <p>- توصیه‌های عملی آموزه‌های دینی در اشاعه عمل مهرورزانه</p> <p>- توجه به ارزش‌های انسانی و دینی در محتوای آموزشی با مفاهیم مهرورزی</p> <p>- ضرورت استفاده از توان عاطفی در فرآیند آموزشی</p>
اهداف تفصیلی برنامه‌های درسی و تربیتی دوره راهنمایی (مرحله اول متوسطه):	<p>- دوستی پیامبر و ائمه اطهار (ع) و اولیای خدا</p> <p>- رأفت به عنوان یکی از صلاحیت‌های مشترک همه مقاطع تحصیلی می‌باشد.</p>	<p>- یادگیری عشق و محبت به خالق، هستی و کاینات</p> <p>- عاطفه برانگیزی و طرح دوستی بندگان با همدیگر، دوستی پیامبر اکرم (ص) و ائمه معصومین (ع)</p> <p>- ضرورت استفاده از توان عاطفی در فرآیند آموزشی</p>

جدول ۵. تحلیل نکات کلیدی سند چشم انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴

نشانگر	نکات کلیدی (گزاره)	کدگذاری باز
چشم انداز ۱	<p>با اتکال به قدرت لایزال الهی و در پرتو ایمان و عزم ملی و کوشش برنامه‌ریزی شده و مدبرانه جمعی و در مسیر تحقق آرمان‌ها و اصول قانون اساسی، در</p>	<p>- پرداختن به جامعه‌ای استوار بر قدرت خداوندی</p> <p>- روابط اجتماعی معطوف به</p>

<p>ارزش‌های انسانی و اخلاقی</p>	<p>چشم‌انداز بیست‌ساله، ایران کشوری است توسعه‌یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه با هویت اسلامی و انقلابی، الهام‌بخش در جهان اسلام و با تعامل سازنده و مؤثر در روابط بین‌الملل</p>	
<p>- آموزه‌های اسلامی برای تحقق مبتنی بر نظام معیار اسلامی، فرهنگ و تمدن اسلامی، ایرانی، زمینه‌ساز جامعه جهانی عدل مهدوی (عج) و برخوردار از توانمندی‌های تربیتی و فطری</p> <p>- ویژگی‌های شخصیتی و اخلاقی دست‌اندرکاران آموزشی</p> <p>- عامل بودن به احکام شریعت، محبت و حسن خلق</p>	<p>نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی در افق ۱۴۰۴، جامعه عدل جهانی</p> <p>ممتاز در سطح منطقه، دارای تعامل سازنده با دیگر نظام‌های تعلیم و تربیت جهان، توانمند در زمینه‌سازی برای شکوفایی فطرت و استعدادها، برخوردار از مربیان و مدیران مؤمن، خواهد بود.</p>	<p>چشم‌انداز ۲</p>
<p>- هدف و غایت تربیت، دستیابی به مراتب حیات طیبه</p> <p>- ضرورت ایجاد فرصت‌هایی تعلیم و تربیتی</p>	<p>مدرسه در افق چشم‌انداز ۱۴۰۴ جلوه‌ای است از تحقق مراتب حیات طیبه، کانون عرضه خدمات و فرصت‌های تعلیم و تربیتی</p> <p>- زمینه‌ساز درک و اصلاح موقعیت توسط دانش‌آموزان</p>	<p>چشم‌انداز ۳</p>

جدول ۶. تحلیل نکات کلیدی قانون اهداف، وظایف و تشکیلات وزارت آموزش و پرورش

نشانی	نکات کلیدی (گزاره)	کدگذاری باز
<p>فصل اول ماده ۱</p>	<p>تقویت و تحکیم مبانی اعتقادی و معنوی دانش‌آموزان از طریق تبیین و تعیین اصول و معارف احکام دین مبین اسلام و مذهب حقه جعفری اثنی‌عشری بر اساس عقل، قرآن و سنت معصومین (ع)</p>	<p>- توجه به ارزش‌های انسانی و دینی در برنامه و محتوا</p> <p>- پرداختن به الگوها و سرمشق‌های مذهبی</p> <p>- پیروی از عقل و شریعت در تعدیل و جهت‌دادن به عواطف انسانی</p>

فصل سوم ماده ۴	بر اساس تقدم رتبی، تزکیه بر تعلیم و تربیت اسلامی در نظام آموزش و پرورش جایگاه ویژه‌ای دارد علاوه بر انتخاب معلمانی که خود باید متصف به صفات کریمه باشند جهت تقویت بنیه تربیتی نظام، واحد امور تربیتی در سطح معاونت وزارت تشکیل می‌شود.	- ویژگی‌های شخصیتی و اخلاقی دست اندرکاران آموزشی - عامل بودن به احکام شریعت، محبت و حسن خلق
فصل چهارم ماده ۲۴	توجه لازم به هنر و تلطیف ذوق و عواطف دانش‌آموزان و پرورش خلاقیت‌های هنری آنان و نیز استفاده از هنر در فعالیت‌های آموزشی و تربیتی	- پرورش و تربیت زیبایی شناسی - پرداختن به درس هنر و نقش آفرینی آن در بروز عواطف انسانی و تلطیف روحیه
فصل چهارم ماده ۲۳	وزارت موظف است از طریق ایجاد و تقویت مدارس استثنایی نیاز افراد عقب‌مانده را تأمین کند.	- پرداختن به آموزش افراد کم توان، خودباوری و فائق آمدن بر محدودیت‌های فیزیکی و زیستی

جدول ۷. تحلیل نکات کلیدی مصاحبه کیفی

نشانه‌گر	متن مصاحبه - گزاره (نکات کلیدی)	کدگذاری باز
ارزش ۱	محبوب بودن و محب بودن هر دو از نیازهای روانی انسان هستند. چه بسا نیاز به مهرورزی در انسان بیش‌تر از نیاز محبوب بودن باشد.	- در نظر گرفتن نیاز محبت و محبوب شدن به عنوان یکی از نیازهای اساسی
ارزش ۲	پیوندی قوی‌تر از محبت نمی‌تواند انسان‌ها را به یکدیگر نزدیک کند پیوندهایی که بر اساس نیاز مادی، شغلی و اجتماعی به وجود می‌آیند، بسیار زود گسسته و فراموش می‌شوند ولی پیوند ناشی از محبت، پیوندی است که به سادگی گسسته نمی‌شود	- دستیابی به معرفت، بینش، گرایش درونی و تکوین اراده (تصمیم معطوف به عمل) با محبت و مهرورزی
ارزش ۳	محبت فقط یک احساس محض و کلام تنها یا واکنشی احساسی و هیجانی نیست و در تقدیم	- محبت و معرفت، زمینه‌ساز باور (ایمان) و تکوین اراده

کدگذاری باز	متن مصاحبه- گزاره(نکات کلیدی)	نشانگر
	هدیه و جمله زیبا خلاصه نمی‌شود همه این‌ها می‌توانند نشانه‌هایی از رفتار محبت آمیز باشند در صورتی که محبت یک مرام تربیتی و شیوه زندگی است.	
- استفاده از توان عاطفی در فرآیند آموزشی به عنوان پیش نیاز معرفتی	محبت نیازی نشأت گرفته از فطرت است نه نگاه احساسی محض که در قالب کلام یا واکنشی هیجانی در جمله‌ای زیبا تحقق یابد. همه این‌ها شرط لازم است ولی کافی نیست در صورتی که محبت یک نیاز فطری است که تربیت نقش در به فعل در آوردن آن دارد.	ارزش ۴
	به جهان خرم از آنم که جهان خرم از اوست عاشقم بر همه عالم که همه عالم از اوست خداوند عشق به هستی و کائنات را در سرشت بشر به ودیعه نهاده است و هدف از خلقت	ارزش ۵
	محبت و مهرورزی چنانچه به دور از ظواهر ظاهری از درون و قلب و روح انسان نشأت بگیرد در صورت بروز تضاد در عقیده، رفتار و گفتار گسیخته نمی‌شود	ارزش ۶
- فطری و الهی بودن محبت و مهرورزی	محبت و مهرورزی که بر اساس منافع مادی و محاسبات دنیوی باشد گاه به بدنامی منتهی می‌شود.	ارزش ۷
- پیروی از عقل و شریعت در تعدیل و جهت دادن به عواطف انسانی	با استناد به هرم مزلو «تا نیازهای اولیه انسان برطرف نشود حرف زدن از خودشکوفایی و عزت نفس فقط شعار است. منظور نیازهای فیزیولوژیکی که در قاعده هرم مزلو قرار دارند در نظر گرفتن نیازهای زیستی، پیش شرط افزایش بهره‌وری و کیفیت کار و پیشرفت در هر زمینه هستند و بدون توجه به این نیازها، سخن از مسئولیت و عشق و هنر و تعهد، همه بیهوده است.	ارزش ۸

نشانگر	متن مصاحبه- گزاره(نکات کلیدی)	کدگذاری باز
ارزش ۹	در ارتباطات اجتماعی، حفظ و صیانت ذات و امنیت آدمی باید مد نظر باشد نه فشار و اختناق و استبداد و ضعیف نگه داشتن. در باب آموزش اخلاق و رفتار انسانی نیز می‌بایست با محبت، رغبت، منطق و برهان به دیگران آموخت و نه با تحمیل و اجبار.	-روابط اجتماعی معطوف به ارزش‌های انسانی و اخلاقی و عاری از ارتباطات خشونت آمیز یا انتفاعی
ارزش ۱۰	اهمیت دعا و نقش و آثار نیایش در تربیت انسان به ویژه در کودکان و نوجوانان بسیار زیاد و بهره بردن از دعا و نیایش در تلطیف روح و تقویت و نهادینه کردن ایمان جایگاه ویژه‌ای دارد عواطف انسان را اشباع و مزرعه وجودش را سیراب می‌کند و او را با اقیانوس معارف بهتر مواجه می‌کند.	- تأثیر نیایش و دعا در تلطیف عواطف انسانی - استفاده از توان عاطفی در فرآیند آموزشی به عنوان پیش نیاز معرفتی
ارزش ۱۱	اولین گام برای موفقیت در کار استادی، ایمان به رسالت استاد و عشق ورزیدن به شاگردان است. ما استادان نمی‌توانیم به رسالت خود همچون کارهای دیگر نگاه کنیم. اگر ما به انسان‌هایی که ماه‌ها و سال‌ها با آن‌ها سر و کار داریم، علاقه‌مند نباشیم و نتوانیم با آنان ارتباط سالم برقرار کنیم، چگونه ممکن است در آنان تأثیر بگذاریم و موجب تغییر و تحولشان شویم؟	- بکارگیری روش‌های کاربردی عاطفی در مهارت‌های ارتباطی
ارزش ۱۲	تلطیف احساسات، عواطف و التذاذ از راه مطالعه آثار ادبی، داستان‌های آموزنده و خیال انگیز و شاعرانه بیش‌تر صورت می‌گیرد زیرا تمثیل‌های عرفانی، جانوران، گیاهان و اشیا نشانه‌ای از ویژگی‌های انسانی را به همراه دارند.	- پرداختن به تمثیل‌ها و داستان‌های رأفت انگیز - پرورش اخلاقیات و استفاده از متون ادبی و اشعار با محوریت مهرورزی در محتوای آموزشی
ارزش ۱۳	ارتباط با طبیعت و لذت بردن از مناظر زیبای آن راهی ساده، اما مهم جهت کسب آرامش و تلطیف روح و روان آدمی است که در این بین کاشت گل و گیاه و یا دریافت هدایای مانند گل می‌تواند بیش از هر چیز شادی و طراوت را به انسان هدیه دهد.	- وجود فضای سبز و ارائه جلوه‌هایی از طبیعت

نشانیگر	متن مصاحبه - گزاره (نکات کلیدی)	کدگذاری باز
	پژوهش‌ها نشان می‌دهد خریدن گل، کاشتن گل و گیاه و به طور کلی نگاه کردن به گل باعث برانگیخته شدن احساس شادی، آرامش و طراوت، مثبت اندیشی و دوری از غم و اندوه می‌شود.	
ارزش ۱۴	دین می‌تواند کمال و سعادت همه‌جانبه انسان را تأمین کند. اگر انسان از پوچی و بی‌معنایی و احساس خلأ معنوی و تنهایی و فقدان آرامش رنج می‌برد، برای درمان و برون‌رفت از این بحران‌های معنوی، به دین نیاز خواهد داشت. اگر انسان خواهان عدالت و برابری و صلح و حاکمیت ارزش‌های اخلاقی در زندگی خود است، تنها به وسیله دین می‌تواند به این ارزش‌ها و آرمان‌ها دست یابد نه با منفعت‌طلبی‌های فردگرایی.	- ضرورت توجه به اهداف جمع‌گرای مورد نظر دین در رابطه با هم‌نوع و طبیعت پیرامون
ارزش ۱۵	ما به مهرورزی با دیگران نیاز داریم زیرا ذات آدمی و فطرت ما بر آن استوار است و روح مستعد ما را به فعلیت‌های والایش سوق می‌دهد.	- نیاز محبت و محبوب شدن جزء نیازهای اساسی انسان - تکیه بر گرایش‌های درونی فطری - استحکام رابطه انسان با مبدأ هستی با مهرورزی
ارزش ۱۶	از دیدگاه قرآن، حب عقلی منطقی است نه احساسی و بی‌قاعد. حب عقلی ناشی از یک نوع درک از مصالح انسانی و سرنوشت دیگری می‌باشد	- ضرورت‌های یادگیری و مدیریت عاطفی - تعدیل و جهت دادن به عواطف انسانی - تعدیل حب ذات انسانی و پرهیز از خودخواهی و فردگرایی

گام دوم: شکل‌گیری مفاهیم

در این مرحله، کدهای نکات کلیدی، با همدیگر مقایسه شد تا مشخص شود آیا کدهای مشابه با آن وجود دارد یا خیر؟

در جدول ۸ کدهایی که دارای نقاط مشترک هستند و یک مفهوم را شکل داده‌اند آمده است. عناوین انتخابی عمدتاً به پشتیبانی مبانی نظری انتخاب شده است و سعی بر این بوده تا بیش‌ترین ارتباط و همخوانی را با داده‌هایی که نمایانگر آن است را داشته باشند.

جدول ۸. مفاهیم و کدهای باز زیرمجموعه هر مفهوم

مفاهیم	کدهای باز
هستی‌شناسی	آیه ۱۷۷ سوره بقره، آیه ۱۰۳ سوره آل عمران، آیه ۳۹ سوره طه، آیه ۷۶ سوره آل عمران، آیه ۳۴ و ۳۵ سوره فصلت، آیه ۹۰ سوره هود، آیه ۵۴ سوره مائده و آیه ۱۸۸ سوره توبه از قرآن کریم، نامه ۵۳ فراس ۷۳ از نهج البلاغه، مبانی ۱/۴/۱۲، مبانی ۱/۲/۲۹، مبانی ۱/۴/۱۵، مبانی ۱/۴/۵۷ از برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، اهداف تفصیلی فعالیت‌های دوره پیش دبستانی در برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، اهداف تفصیلی برنامه‌های درسی و تربیتی دوره ابتدایی در برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، اهداف تفصیلی برنامه‌های درسی و تربیتی دوره راهنمایی (مرحله اول متوسطه) در برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران. مبانی ۱/۱/۲، مبانی ۱/۱/۹ و مبانی ۴/۱/۱ از سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، هدف کلان ۱، مبانی اساسی دین‌شناختی ۱ از سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، چشم‌انداز ۳ از سند چشم‌انداز ۱۴۰۴، ارزش ۵ و ارزش ۱۵ از مصاحبه کیفی.
انسان‌شناسی	آیه ۱۵۶ سوره اعراف، آیه ۲۱ سوره روم، آیه ۳۹ سوره طه، آیه ۳۴ و ۳۵ سوره فصلت، آیه ۶۰ سوره الرحمن، آیه‌های ۸۸-۹۴ سوره واقعه، آیه ۱۴ سوره لقمان از قرآن کریم، حکمت ۵۰، نامه ۵۳ از نهج البلاغه، مبانی اساسی روان‌شناسی ۵، مبانی اساسی روان‌شناسی ۶، مبانی اساسی روان‌شناسی ۷ از سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، مبانی ۱/۶/۴، مبانی ۱/۷/۱، مبانی ۱/۶/۱، مبانی ۱/۲/۲۹، مبانی ۱/۲/۳۰، مبانی ۶/۶/۱، مبانی ۱/۴/۱۵، مبانی ۱/۴/۳۱ از برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، مبانی ۱/۱/۲، مبانی اساسی روان‌شناسی ۱ از سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، چشم‌انداز ۲ از سند چشم‌انداز ۱۴۰۴، ارزش ۱، ارزش ۴، ارزش ۶، ارزش ۱۵، ارزش ۱۶ از مصاحبه کیفی.
معرفت‌شناسی	آیه‌های ۸۸-۹۴ سوره واقعه، آیه ۱۵۶ سوره اعراف از قرآن کریم، مبانی اساسی روان‌شناسی ۶ از سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، اهداف کلی

مفاهیم	کدهای باز
ارزش شناسی	<p>در برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، اهداف تفصیلی فعالیت‌های دوره پیش دبستانی در برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، اهداف تفصیلی برنامه‌های درسی و تربیتی دوره ابتدایی در برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، اهداف تفصیلی برنامه‌های درسی و تربیتی دوره راهنمایی (مرحله اول متوسطه) در برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران. میان‌۱/۵/۱۳، میان‌۱/۶/۱۰، میان‌۱/۶/۱، میان‌۱/۶/۱ از برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، ارزش ۲، ارزش ۳، ارزش ۱۰ از مصاحبه کیفی. ارزش</p> <p>آیه ۱۰۳ سوره آل عمران، آیه ۷ سوره ممتحنه، آیه ۵۱ سوره مائده، آیه ۱۵۶ سوره اعراف، آیه ۲۴ سوره اسراء از قرآن کریم، مبانی اساسی روان شناسی ۶ از سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، اهداف کلی در برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، اهداف تفصیلی در برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، میان‌۴/۱/۱، هدف کلان ۱، هدف کلان ۱، ۴، ۵، ۲ و ۸ از سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، چشم انداز ۲ از سند چشم انداز ۱۴۰۴، فصل چهارم ماده از قانون اهداف، وظایف و تشکیلات وزارت آموزش و پرورش ۲۴، ارزش ۱۲ از مصاحبه کیفی.</p>
مبانی زیست شناسی	<p>آیه ۱۶۳ سوره بقره، آیه ۱۶۵ سوره بقره، آیه ۱۲ سوره انعام، آیه ۳۹ سوره طه، آیه ۲۱ سوره روم از قرآن کریم، حکمت ۵۰ از نهج البلاغه، اهداف تفصیلی فعالیت‌های دوره پیش دبستانی در برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، اهداف تفصیلی برنامه‌های درسی و تربیتی دوره ابتدایی در برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، فصل چهارم ماده ۲۳ از قانون اهداف، وظایف و تشکیلات وزارت آموزش و پرورش، ارزش ۸ از مصاحبه کیفی.</p>
مبانی جامعه شناسی	<p>آیه‌های ۸۸-۹۴ سوره واقعه، آیه ۵۱ سوره مائده، آیه ۲۱ سوره روم، آیه ۱۴ سوره لقمان از قرآن کریم، مبانی اساسی روان شناسی ۵ از سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، میان‌۱/۷/۱، میان‌۱/۴/۲۷، میان‌۱/۴/۲۸، میان‌۱/۴/۳۵، میان‌۱/۵/۱۳، میان‌۱/۴/۳۴ از برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، اهداف تفصیلی فعالیت‌های دوره پیش دبستانی در برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، چشم انداز ۱، چشم انداز ۳ از سند چشم انداز ۱۴۰۴، ارزش ۹ از مصاحبه کیفی.</p>
مبانی روان شناسی	<p>آیه ۶۰ سوره الرحمن، آیه ۲۴ سوره اسراء، آیه ۱۴ سوره لقمان، آیه ۱۶۳ سوره بقره از قرآن کریم، نامه ۵۳ از نهج البلاغه، مبانی اساسی روان شناسی ۵،</p>

مفاهیم	کدهای باز
	مبانی اساسی روان شناسی ۶، مبانی اساسی روان شناسی ۷، مبانی اساسی روان شناسی ۸ از سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، مبانی ۱/۶/۴، مبانی ۱/۵/۱۳ از برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، اهداف کلی در برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، اهداف تفصیلی در برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، اهداف تفصیلی برنامه‌های درسی و تربیتی دوره ابتدایی در برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، هدف عملیاتی راهکار ۳/۱۷ از سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، ارزش ۱۱، ارزش ۱۳ از مصاحبه کیفی.
مبانی دینی	آیه ۲۴ سوره اسراء، آیه‌های ۸۸-۹۴ سوره واقعه، آیه ۱۶۳ سوره بقره از قرآن کریم، نامه ۴۶، نامه ۵۳ فراز ۷۲ از نهج البلاغه، مبانی ۱/۴/۱۲، مبانی ۱/۴/۳۱ از برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، اهداف تفصیلی در برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، اهداف تفصیلی برنامه‌های درسی و تربیتی دوره ابتدایی در برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، هدف کلان ۱، هدف عملیاتی راهکار ۳/۱۷، مبانی اساسی دین شناختی ۱ از سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، چشم انداز ۲ از سند چشم انداز ۱۴۰۴، فصل اول ماده ۱، فصل سوم ماده ۴ از قانون اهداف، وظایف و تشکیلات وزارت آموزش و پرورش، ارزش ۷، ارزش ۱۰، ارزش ۱۲، ارزش ۱۴، ارزش ۱۶ از مصاحبه کیفی.

گام سوم: شکل‌گیری مقوله‌ها

در این گام، مفاهیم استخراج شده در مرحله قبل، با یکدیگر مقایسه شده؛ و از طریق بکارگیری فن مقایسه مستمر، موضوع مشترک آن‌ها با مقوله‌ها به شرح زیر یافت شده؛ با ترکیب، مفاهیم هستی‌شناسی (مفهوم ۱)، انسان‌شناسی (مفهوم ۲)، معرفت‌شناسی (مفهوم ۳)، ارزش‌شناسی (مفهوم ۴)، مقوله‌ای با عنوان «مبانی فلسفی محبت و مهرورزی» شکل گرفت. این مقوله نخستین مقوله‌ای است که از داده‌ها استخراج شد. با ترکیب، مفاهیم زیست‌شناسی (مفهوم ۵)، جامعه‌شناسی (مفهوم ۶)، روان‌شناسی (مفهوم ۷)، مقوله‌ای با عنوان «مبانی علمی محبت و مهرورزی» شکل گرفت.

با گروه‌بندی مفاهیم دینی (مفهوم ۸)، مقوله‌ای با عنوان «مبانی دینی محبت و مهرورزی» شکل گرفت.

گام چهارم: مرحله نظریه پردازی

با پیوند دادن مقوله‌ها و بررسی پیوندهای بین مفاهیم، تئوری شکل گرفت. الگوی تحلیلی پژوهش در جدول (۴) آمده است.

جدول ۹. الگوی تحلیلی پژوهش

موضوع	ابعاد	مبانی	مؤلفه‌ها
ارائه الگوی مطلوب محبت و مهرورزی در تعلیم و تربیت	فلسفی	انسان شناسی	<ul style="list-style-type: none"> - ضرورت پرداختن به ربوبیت خداوند متعال و محبت به مخلوقات - هدف و غایت تربیت، دستیابی به مراتب حیات طیبه (درک موقعیت خود، دیگران و عمل فردی و جمعی با مهرورزی)
			<ul style="list-style-type: none"> - ضرورت یادگیری عشق و محبت به خالق، هستی و کاینات - استحکام رابطه انسان با مبدأ هستی در سایه مهرورزی - ضرورت پرداختن به توصیه‌های خالق هستی به عاطفه برانگیزی
معرفت شناسی		انسان شناسی	<ul style="list-style-type: none"> - توجه به محبت و محبوب شدن به عنوان نیاز اساسی انسان - تکیه بر گرایش‌های درونی فطری (از جمله محبت) - نقش آفرینی محبت در تعالی پیوسته هویت آدمی - توجه به جمع گرایی و تعدیل حب ذات انسانی و فردگرایی - پرداختن به تربیت عاطفی و عدم تک بعد نگری - ضرورت‌های یادگیری و مدیریت عاطفی
			<ul style="list-style-type: none"> - دستیابی به معرفت جهت بینش و گرایش درونی - پیش نیاز معرفتی استفاده از توان عاطفی در فرآیند آموزشی - کثرت گرایی شناختی برای نیل به معرفت و محبت دو گوهر نهاد آدمی - هویت جامع معرفت و توأمان بودن ابعاد وحیانی، عقلانی و عاطفی

موضوع	ابعاد	مبانی	مؤلفه‌ها
			<p>- محتوا، طراحی و رنگ آمیزی کتب آموزشی جهت القای حس آرامش و مهرورزی</p> <p>- انتخاب اختیاری برخی واحدهای درسی با توجه به استعداد و علاقه</p> <p>- پرداختن به هنرهای تجسمی و موسیقی و رابطه آن با عواطف انسانی</p>
			<p>- پرداختن به نظام معیار اسلامی و توجه به محبت و مهرورزی</p> <p>- مهرورزی به عنوان پیش نیاز معرفتی و اراده انسانی در التزام آگاهانه به نظام معیار</p> <p>- آموزه‌های قرآنی مهرورزی و نقش الگویی و تربیتی پیامبر(ص) و معصومین(ع)</p> <p>- پرورش و مدیریت عواطف انسانی بر اساس ارزش‌ها</p>
ارزش شناسی			<p>- پرورش اخلاقیات با متون ادبی و اشعار بزرگان علم و ادب با محوریت مهرورزی</p> <p>- لحاظ هنر در برنامه درسی و مهرورزی واسطه برقراری گرایش درونی هنری</p> <p>- پرورش زیبایی شناسی با لحاظ مهرورزی به عنوان پیش نیاز خلق آثار هنری</p> <p>- پرورش حواس بصری جهت نمایش دادن عشق و محبت</p> <p>- کاربرد قالب‌های جذاب هنری و نمادها و استعاره‌های مهرورزی</p>
			<p>- التفات در تأمین نیازهای زیستی اولیه</p> <p>- تعدیل نیازهای زیستی و فیزیولوژیکی با انگیزش درونی و توان عاطفی</p>
زیست شناسی			<p>- تأثیرگذاری محبت به عنوان پیش نیاز اراده انسانی بر ویژگی‌های زیست شناختی</p> <p>- خودباوری و فائق آمدن بر محدودیت فیزیکی و زیستی با توان عاطفی و مهرورزی</p> <p>- تعادل عملکرد بدن با تأثیر محبت بر تنظیم کننده‌های</p>

موضوع	ابعاد	مبانی	مؤلفه‌ها
			فیزیولوژیکی
			- پرداختن به راهکارهای صحیح کنترل جنسی و توجه به پیوند عاطفی زوجین
			- پرداختن به جامعه استوار بر حب به خدا (در تقابل با اجتماع مبتنی بر روابط نژادی، قبیله‌ای، قراردادی یا انتفاعی)
			- روابط اجتماعی معطوف به ارزش‌های انسانی و اخلاقی و عاطفی (عاری از ارتباطات خشونت آمیز یا انتفاعی)
			- فرصت‌های تصمیم‌گیری مشارکتی و همدلانه دانش آموزان با همدیگر
	جامعه‌شناسی		- فراگیری مهارت‌های زندگی و مدیریت پیوندهای اجتماعی و عاطفی
			- برقراری تعاملات سازنده و عاطفی بین فردی با برگزاری اردوها
			- گفتمان عواطف مشترک جهت ادراک موقعیت و شکوفایی خود و دیگران
			- گردهمایی و تشکلاتی برای مهرورزی و انجام امور خیریه
علمی			- پرداختن به انگیزش درونی و خودجوش منشأ بروز مهرورزی
			- بکارگیری روش‌های کاربردی عاطفی در مهارت‌های ارتباطی و تدریس
			- پرورش و مدیریت هوش درون فردی در جهت رشد عواطف انسانی
	روان‌شناسی		- آموزش اعتدال و جهت دادن منطقی به رفتارهای عاطفی
			- جامع‌نگری سلامت جسم و روان برای رفتارهای انسانی عاطفی مطلوب
			- تقویت هوش فکورانه، بازسازی موقعیت‌های تصمیم‌سازی عاطفی
			- محیط و جو سازمانی برانگیزاننده هوش عاطفی و هیجانی
			- توجه به ساختار و معماری مدارس در احساسات و روحیه افراد

موضوع	ابعاد	مبانی	مؤلفه‌ها
			<p>- نقش فضای فیزیکی و رنگ آمیزی در تلطیف عواطف</p> <p>- فضای سبز و ارائه جلوه‌هایی از طبیعت جهت تلطیف عواطف و احساسات</p>
			<p>- توجه به ارزش‌های انسانی و دینی در محتوای آموزشی با مفاهیم رأفت اسلامی</p> <p>- ویژگی‌های شخصیتی و اخلاقی دست اندرکاران آموزشی و عامل بودن</p> <p>- پرداختن به الگوهای مذهبی در ارائه نمودهایی عینی از مهرورزی</p> <p>- توجه به جمع‌گرایی دینی در رابطه با مهرورزی با هم‌نوع و طبیعت</p>
دینی	دینی		<p>- پیروی از عقل و شریعت در تعدیل عواطف انسانی</p> <p>- استفاده از تمثیل‌ها و داستان‌های رأفت‌انگیز و آموزنده کتب آسمانی</p> <p>- توصیه‌های عملی آموزه‌های دینی در اشاعه عمل مهرورزانه</p> <p>- پرداختن به محبت به عنوان یکی از عرصه‌های امتحان الهی در منطق قرآن</p> <p>- موعظه و جدال احسن (همراهی و همدلی با فراگیر)</p> <p>- تأثیر نیایش در تلطیف عواطف انسانی</p>

بحث و نتیجه گیری

در راستای هدف پژوهش و پس از گردآوری داده‌هایی از دل اسناد و متون مرتبط، با رویکردی مبتنی بر نظریه داده بنیادی، به پشتیبانی مبانی نظری پژوهش، نکات کلیدی داده‌های حاصل از اسناد و متون، تحلیل و کدگذاری شد. سپس آن دسته از کدها که اشاره به موضوع مشترکی دارد، گروه بندی گردید. فرایند مقایسه کدها با یکدیگر، برای یافتن محور مشترک، به شکل‌گیری مفاهیم از این کدها منجر گردید. در این مرحله،

کدهای نکات کلیدی با همدیگر مقایسه شد تا مشخص شود آیا کدهای مشابه به آن وجود دارد یا وجود ندارد. در نتیجه کدهایی که دارای نقاط مشترک بودند در عنوانی به نام «مفهوم» متجلی شد. از طریق مقایسه هر مفهوم با مفاهیم دیگر، محورهای مشترک مشخص گردید که بعد شاخص‌های مفاهیم، مفاهیم مشترک در کنار یکدیگر تشکیل یک «مقوله» را داده و با انجام مصاحبه نیمه ساختارمند با ۳۰ نفر از خبرگان موضوع، نسبت به تکمیل و تأیید مقدماتی اقدام و مجدداً نکات کلیدی داده‌های حاصل از مصاحبه کدگذاری و تحلیل شد و برخی از مؤلفه‌ها حذف، برخی مؤلفه‌های جدید به الگو الحاق شد و تعدیلاتی در ابعاد، ملاک‌ها و مؤلفه‌های الگو به عمل آمد و الگوی اولیه پژوهش در ۳ بعد و ۸ مبنا و ۶۰ مؤلفه ارائه شد.

برای الگوی محبت و مهرورزی در تعلیم و تربیت نهایتاً ۶۰ مؤلفه ارائه شده، در مدل باقی ماند و به عنوان الگوی نهایی تحقیق ارائه شد، که الگوی ارائه شده می‌تواند در تعلیم و تربیت مورد استفاده قرار گیرد.

- هدف آرمانی این تحقیق، تحقق وضعیت مطلوب محبت و مهرورزی در تعلیم و تربیت و مدارس ایران بود؛ همانطور که اشاره شد در سیاست‌های کلی نظام آموزش و پرورش و همچنین در سند و برنامه درسی ملی برای دستیابی برنامه‌ریزان و تولیدکنندگان محتوای برنامه‌های درسی و تربیتی به اهداف تفصیلی دوره‌ها بر مبنای نیازها، تمایلات، انتظارات و توانمندی‌های متریبان، اشاره شده است. لذا سازمان‌های متولی امر تعلیم و تربیت می‌توانند با بکارگیری الگوی ارائه شده در این پژوهش، بستر پیاده‌سازی این سیاست‌ها را در تعلیم و تربیت فراهم سازند.

- توصیه می‌گردد بر اساس الگوی ارائه شده در این پژوهش، اصلاحات و بازنگری لازم در «آئین نامه‌ها و بخشنامه‌های قوانین و شرح وظایف سازمان و ادارات آموزش و پرورش» به عمل آید.

- پیشنهاد می‌شود سازمان‌ها و ادارات آموزش و پرورش برای ارزیابی و آسیب‌شناسی چگونگی جایگاه محبت و مهرورزی در تعلیم و تربیت ایران از الگوی ارائه شده در این پژوهش استفاده نمایند.

با بررسی‌های به عمل آمده در وسع و توان محقق و به لحاظ فقدان تحقیقات پیشین داخلی در ارتباط با ارائه الگوی محبت و مهرورزی در تعلیم و تربیت کشور، امکان مقایسه نتایج پژوهش با تحقیقات پیشین فراهم نگردید؛ ولی در عین حال پژوهش‌های مشابهی نظیر شعبانی و همکاران (۱۳۹۱) ضمن ضرورت وجود طرحی جامع و الگویی مناسب جهت پیشرفت مادی و معنوی ایران، با استفاده از آموزه‌های دینی و با تکیه بر سه عنصر اساسی علم، محبت و آزادی و با روش توصیفی تحلیلی، الگویی مناسب جهت پیشرفت مادی و معنوی ایران اسلامی ارائه نموده‌اند که بررسی‌ها حاکی از ارتباط عمیق و نقش اساسی و همه جانبه سه عنصر علم، محبت و آزادی جهت تحقق پیشرفت جامعه مشخص گردید.

در پژوهش‌های خارجی الگوی ارائه شده در پژوهش حاضر از نظر ابعاد و مبناها و مؤلفه‌ها کامل‌تر از پژوهش کاپلانا و همکاران (۲۰۱۶) است زیرا بیش‌تر هدف ارائه مدل مفهومی برای ارزیابی برنامه‌های آموزشی مبتنی بر مهربانی در مدارس مورد نظر کاپلانا و همکاران در پژوهش بوده است و طراحی این مدل برای ارزیابی آموزش‌ها مبتنی بر مهربانی در سبک سنتی و غیر سنتی در مدارس مورد استفاده قرار گرفته است. همچنین پژوهش جونز و همکاران (۲۰۱۴) که به بررسی نقش مهربانی و مراقبت در تمامی بخش‌های آموزش و پرورش پرداختند و با اشاره به وضعیت نگران کننده روابط انسانی و چالش‌هایی که در این زمینه وجود دارد، راه رسیدن به یادگیری مؤثر و فعال دانش‌آموزان را فعالیت‌های مشارکتی توأم با احترام و محبت دانستند. در صورتی که پژوهش حاضر نیز با همین دغدغه چالش‌های انسانی عصر حاضر، به طراحی و ارائه مدل منسجم و کاملی از محبت و مهرورزی در تعلیم و تربیت پرداخته که دارای سه بعد فلسفی، علمی و دینی و همچنین هشت مبنا و ۶۰ مؤلفه می‌باشد.

مبانی و اصول حاکم بر برنامه درسی ملی، برگرفته از فلسفه تربیت در جمهوری اسلامی ایران؛ فلسفه تربیت رسمی و عمومی در جمهوری اسلامی ایران؛ سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و مطالعات کمیته تخصصی کلیات است و بر دلالت‌های مهمی که نگرش حاکم بر عناصر و مؤلفه‌های برنامه درسی ملی را شکل دهد، تأکید می‌ورزد. با

بررسی و مقایسه سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و برنامه درسی ملی و مدل ارائه شده در این پژوهش برخی تفاوت‌ها و تشابهات به شرح زیر به چشم می‌خورد.

کتابنامه

مقالات و پایان‌نامه‌ها

- باقری، پژمان. ۱۳۹۳ش، «بررسی ارتباط بهداشت روانی و عوامل قاطعیت و مهرورزی در دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت»، مجله دانشگاه علوم پزشکی جیرفت، سال اول، شماره ۱، صص ۲۸-۳۶.
- حسن زاده، فریبا. ۱۳۸۸ش، «روش تربیتی محبت در تعلیم و تربیت اسلامی»، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی.
- خواجه فیروزآبادی، کبری و سید احمد هاشمی و رقیه رفعتی و حمیده خانی. ۳۰ خرداد ۱۳۹۴ش، «نقش محبت و مهرورزی در تعلیم و تربیت»، اولین کنفرانس بین‌المللی مدیریت، اقتصاد، حسابداری و علوم تربیتی، ساری.
- رشیدی، شیرین و ساره احمدی. ۱۳۹۲ش، «بررسی تربیت از منظر سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و مقایسه آن با دیدگاه شهید مطهری»، چهارمین همایش انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران، مبانی فلسفی تحول در نظام آموزش و پرورش ایران، دانشگاه فردوسی مشهد.
- ساک، مهری و ستاره موسوی. ۱۳۹۴ش، «جایگاه محبت در تربیت: سبک زندگی اسلامی در عصر انتظار»، دومین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روان‌شناسی، مطالعات اجتماعی و فرهنگی، تهران.
- سالاری حاجی آباد، هادی. ۱۳۸۷ش، «مهرورزی و قاطعیت در سیره تبلیغی پیامبر اعظم (ص)»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد در رشته علوم قرآن و حدیث، دانشکده اصول دین.
- شجاری، مرتضی. ۳ آبان ۱۳۹۱ش، «نقش محبت در زندگی اخلاقی از منظر حکمت متعالیه»، سومین همایش ملی سهروردی با موضوع اخلاق کاربردی، دانشگاه زنجان.
- شریعتی، محمود. ۱۳۹۴ش، «اثربخشی درمان مبتنی بر مهرورزی بر افسردگی و خودانتقادی دانشجویان دختر»، فصلنامه دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی، سال هفدهم، شماره ۶۳.
- صنوبری، صادق. اردیبهشت ۱۳۹۰ش، «بررسی نقش عاطفه در تعلیم و تربیت قرآنی»، سومین همایش به سوی راهبردهای قرآنی در تربیت انسان، تهران.
- کاظمی، محمود و علی اکبر صیدی. ۱۳۹۸ش، «نقش مهرورزی در تربیت از منظر قرآن و سنت»، مجله بصیرت و تربیت اسلامی، سال شانزدهم، شماره ۴۸، صص ۸۹-۱۱۱.
- کیانی، سمیه و حسنعلی بختیار نصر آبادی. ۱۳۹۴ش، «اهداف، اصول و روش‌های تربیت اخلاقی از دیدگاه خواجه نصیرالدین طوسی»، پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، سال نوزدهم، دوره جدید، شماره ۱، صص ۶۵-۹۴.

نجفی، محمد و زهره متقی و کمال نصرتی هشی. ۱۳۹۴ش، «سازماندهی نظام تربیت عاطفی مبتنی بر آموزه‌های قرآنی»، پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، سال بیست و سوم، دوره جدید، شماره ۲۹، صص ۴۹-۸۲.

وجدانی، فاطمه. ۱۳۹۷ش، «بررسی نسبت میان محبت به مردم و اخلاق اجتماعی در اسلام»، اندیشه‌های نوین تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه الزهراء(س)، دوره ۱۴، شماره ۱.

Bibliography

Articles and Theses

- Bagheri, Pejman. 2014, "Study of the relationship between mental health and determinants and compassion in students of Islamic Azad University, Marvdasht Branch", Journal of Jiroft University of Medical Sciences, First Year, No. 1, pp. 28-36.
- Hassanzadeh, Fariba. 2009, "Educational Method of Kindness in Islamic Education", Faculty of Psychology and Educational Sciences, Allameh Tabatabai University.
- Khajeh Firoozabadi, Kobra and Seyed Ahmad Hashemi and Roghayeh Rafa'ti and Hamideh Khani. June 20, 2015, "The role of kindness and gentleness in education", the first international conference on management, economics, accounting and educational sciences, Sari.
- Rashidi, Shirin and Sara Ahmadi. 1392, "Study of education from the perspective of the document of fundamental change in education and its comparison with the view of Shahid Motahari", the fourth conference of the Iranian Philosophy of Education Association, philosophical foundations of change in the Iranian education system, Ferdowsi University of Mashhad.
- Saki, Mehri and Setareh Mousavi. 1394, "The status of kindness in education: Islamic lifestyle in the Waiting Era", the second national conference on sustainable development in educational sciences and psychology, social and cultural studies, Tehran.
- Salari Hajiabad, Hadi. 2008, "Compassion and determination in the propaganda life of Holy Prophet", Master's thesis in the field of Quran and Hadith, Faculty of Principles of Religion.
- Shajari, Morteza November 24, 2012, "The role of kindness in moral life from the perspective of transcendent wisdom", the third national conference of Suhrewardi on the subject of applied ethics, Zanzan University.
- Shariati, Mahmoud, 2015, "The effectiveness of gentleness-based therapy on depression and self-criticism of female students", Quarterly Journal of Knowledge and Research in Applied Psychology, Year 17, No. 63.
- Senobari, Sadegh. May 2011, "Study of the role of emotion in Quranic education", the third conference on Quranic strategies in human education, Tehran.
- Kazemi, Mahmoud and Ali Akbar Seidi. 1398, "The role of compassion in education from the perspective of Holy Quran and Tradition", Journal of Islamic Insight and Education, Volume 16, No. 48, pp. 89-111.
- Kiani, Somayeh and Hassan Ali Bakhtiar Nasrabadi. 2015, "Objectives, principles and methods of moral education from the perspective of Khajeh Nasir al-Din Toosi", Research in Islamic Education, Year 19, New Volume, No. 1, pp. 65-94.

Najafi, Mohammad and Zohreh Mottaqi and Kamal Nosrati Hashi. 2015, "Organizing of the system of emotional education based on Quranic teachings", Research on Islamic education issues, 23rd year, No. 29, pp. 49-82.

Vojdani, Fatemeh, 2018, "Study of the relationship between kindness for people and social ethics in Islam", New Educational Thoughts, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Al-Zahra University, Volume 14, No. 1.

Content Analysis of Education Components Based on Kindness and Gentleness According to Holy Quran

Receiving Date: 24 December, 2019

Acceptance Date: 28 April, 2020

Maryam Nikoo Nezhad: PhD Candidate, Philosophy of Education, Faculty of Educational Sciences, Islamic Azad University, Arak Branch

Mohammad Hashem Rezaei: Assistant Professor, Payam – e Noor University
m.h.rezaei@yahoo.com

Mohammad Seifi: Assistant Professor, Faculty of Educational Sciences, Islamic Azad University, Arak Branch

Corresponding Author: Mohammad Hashem Rezaei

Abstract

One of the best ways to educate is to apply kindness. The pure and clear mind of the student is institutionalized on the basis of kindness and affection. The student's mental and intellectual perceptions of concepts such as kindness and gentleness are based on observations, studies and classroom learning. Therefore, it is worthwhile for educational administrators to consider kindness and gentleness as the foundation of the education system. The present research is qualitative and has been done through content analysis, documentary study and phenomenology. The research population includes all valid scientific references and documents related to research, and all experts in the field of education. The sample is selected based on purposive sampling method. Data collection tools were sampling, content analysis checklist and semi-structured interview questions. Findings show that education based on kindness and gentleness has ontological, anthropological, epistemological, biological, sociological, psychological and religious dimensions. 60 main components were extracted based on the abovementioned dimensions.

Keywords: dimensions, content analysis, education, Holy Quran, kindness, gentleness.